

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

SIGITA LAPKAUSKIENĖ

Edukologijos magistrantūros studentė

**GABIŲ VAIKŲ UGDYMAS PAGRINDINĖSE
MOKYKLOSE ŠVIETIMO KAITOS KONTEKSTE**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas
doc. Lidija Ušeckienė

Šis darbas yra originalus ir nebuvo teikiamas kuriam nors laipsniui ar kvalifikacijai įgyti

Šiauliai, 2007

SUMMARY

The upbringing of bright students in basic schools in the context of education change
Sigita Lapkauskienė

The present political and social context of Lithuania is a stimulus to take better care of educating the gifted schoolchildren. Although the interest in educating the gifted is more intensive, most of ideas, statements, recommendations, conceptions, references and suggestions formulated by scientists are not sufficient and they often exist just on a theoretical plane. We have to admit that practically your education system is not accommodated to use and develop all the intellectual abilities. The object of the research is peculiarities of teaching the gifted children in basic schools. It is important to draw in as many teachers (practicians) as possible in the research of cognition and teaching the gifted children. At the initial stage of the research it is important to find out what the situation of children of various abilities in their educational institutions is.

The aim of this Master's paper is to investigate the situation of the gifted schoolchildren in Klaipeda basic schools. Trying to attain this purpose and referring to scientific literature, pedagogical and psychological characteristics of talented children are analyzed, theoretical bases of educating the gifted schoolchildren are discussed, the learners and teachers' attitude to education of gifted schoolchildren present and desirable conditions, the standpoints of both groups of respondents who influence the process of teaching and participating in it are compared.

The research has been carried out using questionnaires compiled by Narkeviciene, Almonaitiene, Janulionis and Rost (2002) and applying methods of analysis of literature, statistic analysis, grouping the data of the research, generalizing and comparison.

The research revealed such situation of teaching the gifted schoolchildren:

- Acceleration of educating practically is not being realized at schools.
- The problem of accelerating training is of institutional level.
- Enriching of the teaching based on independent learning not in school environment practically is not realized.
- The situation of differentiation in teaching the gifted schoolchildren is unsatisfactory.
- Attention is not paid to the needs of the gifted children and they can't solve their problems themselves.
- The only functioning moment in training the gifted is olympiads of various subjects and contests.

- Comparing present situation of teaching the gifted children with the desirable one it is clear that teachers consider all the statements acceptable.
- It can be affirmed that teachers' opinion is very close to the opinion of schoolchildren.
- The research showed negative attitude of the peers to the gifted children.
- Teachers and schoolchildren's understanding of parents' role in teaching the gifted children differs. Teachers tend to acknowledge and emphasize parents' responsibility.
- Both schoolchildren and teachers approve of parents and teachers' co-operation that decides a child's physical and emotional safety and influences positively educational process of the gifted learners.

TURINYS

ĮVADAS.....	5
I. TEORINIAI TYRIMO ASPEKTAI.....	9
1.1. Švietimo kaitos samprata ir esmė	9
1.2. Gabių vaikų ugdymo aktualumą pagrindžiantys dokumentai.....	11
1.3. Gabumų ir talentingumo samprata	13
1.4. Pedagoginė ir psichologinė gabaus vaiko charakteristika	17
1.5. Gabių vaikų identifikavimo problemos	19
1.6. Gabių vaikų ugdymo metodai ir būdai	22
1.7. Gabūs vaikai ir socialinė aplinka	26
II. GABIŲ VAIKŲ UGDYMO TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS	30
2.1. Tyrimo imties, eigos ir metodikos charakteristikos	30
2.1.1. Tyrimo imtis.....	31
2.1.2. Tyrimo eiga.....	32
2.1.3. Tyrimo metodika.....	32
2.1.4. Tyrimo duomenų statistinės analizės programos charakteristika.....	33
2.2. Mokytojų ir mokinių nuomonių tyrimo rezultatai ir jų aptarimas	34
2.2.1. Mokytojų požiūris į gabių vaikų ugdymą jų mokykloje	34
2.2.2. Mokinių požiūris į gabių vaikų ugdymą jų mokykloje	44
2.3. Gabių vaikų ugdymo situacijos mokytojų ir mokinių vertinimų palyginimas	47
2.4. Nuostatų tyrimo rezultatai ir jų analizė	48
2.4.1. Mokytojų ir bendraamžių požiūris į gabius moksleivius	48
2.4.2. Mokytojų ir moksleivių požiūris į tėvų vaidmenį ugdant gabius vaikus	51
IŠVADOS	55
REKOMENDACIJOS	58
LITERATŪRA	59

ĮVADAS

Aktualumas. XX a. pabaigoje, išsigalėjus humanistinei filosofijai, pasikeitus požiūriui į besimokančiojo laisvę, teisę rinktis individualią pažintinę, pamokinę veiklą, patenkinti savo poreikius ir atsiradus naujų gabumų teorijoms (Gardner, 1983; Gagne, 1991; Heller, 1999), daugelyje pasaulio šalių išaugo didelis susirūpinimas gabiųjų vaikų ugdymu. Pasikeitė požiūris į vaiką, jo psichiką, į mokymo turinį bei organizavimą. Pripažįstama ir vis labiau pabrėžiama, jog toje pačioje klasėje susidaro tam tikros tipinės mokinių grupės ir, organizuojant mokymo procesą, reikia į jas atsižvelgti. Imta akcentuoti tai, kad gabiųjų vaikų poreikiams patenkinti turi būti sudarytos reikiamos sąlygos gabiesiems realizuoti savo gabumus. Mokyklose neturi būti vienodų programų ir reikalavimų visiems mokiniams.

Gabių vaikų tyrimai aktualūs teoriniais ir praktiniais aspektais, nes sudaro galimybę tobulinti įvairius su gabių vaikų ugdymu susijusios veiklos aspektus. Šio pobūdžio tyrimai senokai jau vykdomi JAV, Anglijoje, Vokietijoje, kiek vėliau gabiųjų ugdymu susirūpinta Danijoje, Olandijoje, Šveicarijoje, Australijoje ir kt. šalyse.

Mūsų šalyje gabių vaikų ugdymu domėjosi jau prieškarinės Lietuvos pedagogikos korifėjai, kaip Maceina (1934) ir Šalkauskis (1936). Gabumų identifikacijos, jų plėtojimo klausimai rūpėjo Vabalui-Gudaičiui (1927, 1929), kuris sudarė testus „galvotumui tirti“. Mokslininkas teigė, kad tokie testai leidžia diferencijuoti vaiko įgimtus ir įgytus gabumus.

Tarybinių laikų pedagogikoje apie gabius vaikus rašė Laužikas (1974). Jis akcentavo mokinio pažinimą, pagalbą kiekvienam vaikui, individualų požiūrį į kiekvieną mokinį, mokymo procesą, ugdytinio ir ugdytojo bendravimą, pabrėžė mokymo diferencijavimą.

Nors 1990 m. nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje švietimas buvo pripažintas pamatiniu visuomenės raidos veiksniumi, kurio paskirtis – duoti pagrindą dinamiškai atsinaujinančiai visuomenei, atvirai ir kritiškai visuomenės sąmonei (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992, p. 5), atotrūkis tarp Lietuvos ir Vakarų Europos švietimo sistemų pasirodė milžiniškas. Lietuvos švietimo sistemos pertvarka išskėlė naujas demokratines vertybes ir idealus, tikslus ir uždavinius, mažinančius šį atotrūkį. Reformuoto ugdymo pagrindinis tikslas tapo savaranki ir kūrybinga, maksimaliai jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžianti asmenybė (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992, p. 5). Šiam tikslui pasiekti Lietuvos visuomenė mobilizavo visą savo intelektualinį – kūrybinį – ekonominį – politinį potencialą.

Lietuva, kaip Europos Sąjungos valstybė, prisiėmė įsipareigojimus kartu su kitomis Europos Sąjungos narėmis kurti bendrą Europos žinių erdvę, pagrįstą intensyviu bendravimu švietimo, naujovių ir mokslinių tyrimų srityse (EESRK. Lisabonos strategija. 2005 m. gruodžio 14 d.). Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas nurodo, kad, kurdami žinių visuomenės modelį, pirmenybę teikiame

žmogui. Teigti pirmenybę žmogui pirmiausia reiškia skirti daugiau dėmesio mokymui, suvokimui, civilizacijai ir kultūriniais modeliams, siekiant sukurti žinioms palankią aplinką plačiąja prasme. Tai leidžia patenkinti žmogaus žinių troškimą, kuris nėra pagrįstas tiesioginės naudos siekimu ir kuris yra daugelio ateities teorinių, socialinių ir praktinių įgūdžių pagrindas, <...> visą gyvenimą trunkantis mokymasis suteikia žmonėms galimybę atnaujinti idėjas, stiprinti savo gebėjimus ir vaidinti svarbų vaidmenį bendruomenėje, šeimoje, kaimynystėje ir darbo vietoje. (EESRK. Lisabonos strategija. 2005 m. gruodžio 14 d., p. 6).

Dabartinis Lietuvos politinis ir socialinis kontekstas lėmė tai, kad gabųjų vaikų ugdymo klausimais pradėta rūpintis iš naujo ir dar intensyviau. Siekiant sėkmingai spręsti gabųjų ugdymo problemas Lietuvoje, mokslininkai siūlo neignoruoti užsienio šalių, itin išplėtojusių psichologijos ir edukologijos mokslą, patirties.

Mūsų šalies pedagogai – mokslininkai gilinasi į gabių vaikų atpažinimo, jų ugdymo būdus ir problemas. Jovaiša (1993) pateikė naujus teiginius apie mokinių pažinimą. Moksliniuose straipsniuose, monografijose Stulpinas (1995), Šiaučiukėnienė (1997, 2000), Kalvaitis (1998), Dukynaitė (2000), Narkevičienė (1998, 2000) siekia atkreipti dėmesį į gabių vaikų ugdymo problemas Lietuvoje. Siūlo ieškoti būdų, kaip geriau remtis individualiais kiekvieno mokinio sugebėjimais, kaip juos ugdyti, kaip geriau diferencijuoti mokymą, tobulinti pedagoginį bendradarbiavimą. Mokslininkai teigia, kad didelė dalis gabių vaikų mokosi žemiau savo galimybių dėl netinkamo mokymo, neigiamos mokytojo požiūrio ir neadekvačių mokymo programų, sudarytų neatsižvelgiant į individualias vaiko ypatybes. Jucevičienė (1992) siūlo modulinio mokymo pagalba kompleksiskai individualizuoti mokymo procesą. Almonaitienė (1997) tyrinėjo gabių vaikų vidinės motyvacijos įtaką jų pasiekimams, Ušeckienė, Ališauskienė (2003) atliko gabių vaikų identifikavimo pradinėse klasėse tyrimą. Grakauskaitė-Karkockienė, penkiolika metų skyrusi gabumų ir kūrybiškumo tyrinėjimui, išleido unikalią Lietuvoje monografiją „Kūrybiškumo psichologija“ (2002).

Nepaisant sustiprėjusio domėjimosi gabių vaikų ugdymu, daugelis mokslininkų suformuluotų idėjų, teiginių, sąvokų, rekomendacijų, nuorodų, pasiūlymų nėra pakankamai išsamūs ir dažnai lieka egzistuoti tik teorinėje plotmėje.

Tenka pripažinti, kad praktiškai mūsų švietimo sistema yra vis dar nepritaikyta išnaudoti ir ugdyti visas intelekto galias. Nėra sukurtos efektyvios gabių vaikų atpažinimo procedūros, nėra parengtos nė vienos nacionalinės gabių akademinei sričiai vaikų ugdymo programos, apimančios visus ugdymo etapus (paieškos, atpažinimo, nuoseklaus ugdymo, panaudojant visas galimas šiuolaikines technologijas ir metodus) bei įvairius amžiaus tarpsnius. Pedagogams lieka neaišku, kaip, taikant įvairius metodus, šiuolaikines ugdymo strategijas, padėti gabumus pritaikyti praktiškai, kaip ugdyti gabų žmogų,

sudaryti jam sąlygas nelūkuriuojant kitų žengti į priekį, naujoviškai dirbti, kaip planuoti darbą klasėje orientuojantis į skirtingus moksleivių gabumus, kaip pertvarkyti, atrinkti, adaptuoti, integruoti, diferencijuoti ugdymo turinį, rengti papildomas užduotis, kurios moksleiviui suteiktų daugiau galimybių eiti individualios pažangos keliu (Narkevičienė, 2000).

Aktualia edukacine **problema** tapo gabiųjų vaikų ugdymas. Kaip organizuoti ugdymą mokyklose, kad būtų kuo mažiau pažeidžiamos jų teisės?

Tyrimo **objektas** – gabių vaikų ugdymo ypatumai pagrindinėse mokyklose.

Magistro darbe formuluojama **hipotezė**: sėkmingą gabių mokinių ugdymo kokybę lemia darnūs pokyčiai interpersonaliniame ir instituciniame lygmenyse.

Gabių vaikų ugdymo problemos – erdvė edukologijos moksliniams tyrimams ir pedagoginei praktikai. Į gabiųjų vaikų pažinimo ir ugdymo ypatumų tyrimus reikšminga įtraukti kuo daugiau mūsų šalies pedagogų – praktikų. Pradiniame tyrimų etape svarbu išsiaiškinti, kokia įvairiais gabumais pasižyminčių vaikų situacija esti jų ugdymo institucijose. Todėl šio magistro darbo **tikslas** – ištirti Klaipėdos miesto pagrindinių mokyklų gabių moksleivių ugdymo(si) esamą situaciją. Gabių vaikų ugdymo mokykloje galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis moksline literatūra, išanalizuoti pedagoginę ir psichologinę gabaus vaiko charakteristiką ir aptarti gabių vaikų ugdymo teorinius pagrindus.
2. Ištirti ir aptarti mokinių ir mokytojų požiūrį į gabių vaikų ugdymo ir jo sąlygų dabartinę ir pageidaujamą situaciją.
3. Palyginti abiejų grupių respondentų, turinčių įtakos ugdymo proceso organizavimui ir jame dalyvaujančių, nuostatas gabių vaikų ugdymo atžvilgiu.
4. Palyginti abiejų tiriamųjų grupių tyrimo rezultatus.

Tyrimo metodologija. Tyrimas atliktas naudojant Narkevičienės, Almonaitienės, Janulionio, Rost (2002), parengtomis anketomis, taikant literatūros analizės, statistinės analizės (SPSS 13.0), tyrimo duomenų grupavimo, apibendrinimo ir lyginimo metodus.

Duomenys tyrimui surinkti, išdalinus anketas pedagogams ir mokiniams. Klausimyną sudarė 16 uždaro tipo teiginių mokiniams ir 25 uždaro tipo teiginiai mokytojams. Kiekvienam teiginiui respondentai turėjo pasirinkti tinkamą atsakymą ir pažymėti jį pliuso ženklu (žr., priedas).

Gabių vaikų ugdymo esamos situacijos tyrimas atliktas 2005-2006 mokslo metais atsitiktinai pasirinktose pagrindinėse mokyklose, gavus direktoriaus sutikimą tirti, apklausti mokinius ir pedagogus. Apklausoje dalyvavo 240 respondentų: 40 pedagogų ir 200 moksleivių.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka (anglų kalba), įvadas, du skyriai, išvados ir apibendrinimas, naudotos literatūros sąrašas, priedai.

Darbo apimtis – 62 psl., jame 9 lentelės ir 17 paveikslų. Darbo pabaigoje pateikti priedai – anketos.

1. TEORINIAI TYRIMO ASPEKTAI

1.1. Švietimo kaitos samprata ir esmė

Sąvoka „kaita“ vartojama įvairiose gyvenimo srityse. Ji gali reikšti inovacijas, atsinaujinimą, prisitaikymą ir pan. Šiandieniniame gyvenime „kaita“ – tai įprastas, nuolat vykstantis reiškinys, turintis tendenciją spartėti, nepriklausomai nuo mūsų pačių norų. Visa tai, kas apibrėžia kaitą bendrąją prasme, visiškai tinka ir švietimo kaitai (Želvys, 1999).

Devintasis dešimtmetis – sisteminių reformų laikotarpis. Nuo ankstesnių dešimtmečių jis skiriasi tuo, kad viso pasaulio švietimo sistemos įžengė į nuolatinę, nesibaigiančią kaitą. Lietuvoje, kaip ir kitoje Vidurio ir Rytų Europos šalyse, nuolatinės švietimo kaitos laikotarpis prasidėjo 1989 – 1991 metais, žlugus totalitariniams režimams. Šis laikotarpis, palyginti su ankstesniais, ne tik sudėtingesnis, bet ir produktyvesnis švietimo raidos etapas (Želvys, 1999).

Paskutiniiais dešimtmečiais pokyčiai švietimo sistemoje vyksta nuolat. Vienas žymiausių šiuolaikinės kaitos teoretikų Fullan (1998) yra suformulavęs pagrindinius veiklos principus. Šie principai reikšmingi ypač siekiant suprasti dabartinės kaitos dėsningumus.

- Kuo kaita sudėtingesnė, tuo mažiau įmanoma ją valdyti, t.y. dalies procesų eiga natūrali, nevaldoma ir nepriklauso nuo mūsų valios ir pastangų.
- Kaita nėra linijinio pobūdžio, ji kupina neapibrėžtumų, o kartais ir netikėtumų, t.y. vadinamoji reformos įgyvendinimo „duobė“, į kurią tam tikroje pakopoje pradeda kristi reforma nepaisant visų dedamų pastangų.
 - Problemos – pagalbininkės (jei problemos kyla, vadinasi, pokyčiai tikrai vyksta.).
 - Vizija ir strateginis planavimas neturi būti pernelyg ankstyvi. Kolektyvinei, visiems priimtina vizijai suformuluoti reikia laiko, o pagrindinis pernelyg ankstyvas planavimas gali klaidinti, reali kaita gali neatitikti susikurtų planų, tad vėliau juos reikia vėl taisyti.
- Individualizavimas ir kolektyvizavimas – vienodai svarbūs. Kad švietimo kaita vyktų norima linkme, būtina ugdyti pedagogų gebėjimą savarankiškai mąstyti ir dirbti, kartu sutelkiant bendrą tikslą.
- Lemiamą reikšmę turi ryšiai su išore, t.y., jei ignoruosime kaitą, vykstančią už švietimo įstaigos sienų, nesugebėsime iš esmės paveikti ir švietimo įstaigos kaitos. Tiek išorinė, tiek vidinė aplinka turi susilaukti vienodo dėmesio.

- Kaitos procese turi dalyvauti visi, t.y. kaitoje turi dalyvauti ne tik labai iškilios asmenybės, ne tik formalūs vadovai ar švietimo ekspertai, bet ir visi vienaip ar kitaip su švietimu susiję asmenys ir interesų grupės.

Švietimo kaitos teoretikai Evererd ir Morris (1997) papildė Fullan kaitos principus šiais teiginiais: sudėtingos ir sparčios kaitos laikotarpiu geriau užsibrėžti laikinus ir mažiau apibrėžtus tikslus; emocinis fonas daro kaitos procesui didelę įtaką; nors sisteminės reformos paprastai inicijuojamos visos šalies mastu, pokyčių sėkmė priklauso nuo to, kaip juos supras ir įvertins kiekviena švietimo institucija; kad kaita vyktų planingai, būtina bendradarbiavimo kultūra; besiformuojančių naujų santykių pobūdis priklauso ir nuo struktūrinių organizacijos ypatumų, todėl svarbu laiku pakeisti atgyvenusias struktūras; kad išliktų ir tobulėtų, organizacijos turi mokytis.

Teoretikas Fullan (1998) pateikia štai tokią vykstančių kaitos proceso etapų schemą:

Inicijavimas ⇒ Įgyvendinimas ⇒ Institucionalizavimas ⇒ Rezultatai

- Inicijavimo, arba pasirinkimo, pakopa – tai laikotarpis, kai priimami sprendimai dėl pokyčių, kuriami planai ir vyksta kiti parengiamieji darbai.
- Įgyvendinimo pakopoje sprendžiamos kylančios problemos, naujovės išbandomos praktiškai, o taip pat dalijimasis patirtimi.
- Institucionalizavimo arba tęstinumo pakopoje sprendžiama dilema – ar naujovė bus priimta, ar atmesta.
- Rezultatų pakopoje įvertinami ir apibendrinami kaitos rezultatai.

Tačiau reikia pastebėti, kad kiekvieną etapą veikia ir sąlygoja daugybė iš anksto nenumatytų faktų. Taipogi vienoje pakopoje vykstantys pokyčiai gali keisti ankstesnėse pakopose priimtus sprendimus, nes juk kaita nėra linijinė. Reikia sutikti ir su tuo, kad kaitos mastai gali būti nevienodi, pradedant mokyklos iniciatyva ir baigiant šalies švietimo reforma.

Hopkins, Ainsow ir West (1998) teigimu kaita yra dvejopa: tiek natūrali, tiek planinga. Natūrali kaita - laipsniškas subtilus perėjimas iš vienos būsenos į kitą; planinga – siekimas įsiterpti į natūralių įvykių eigą ir per nustatytą laiką pakeisti nusistovėjusią tvarką nauja.

Vykstant nuolatinei švietimo ir ugdymo kaitai, siekiančiai atliepti esmines visuomenės kaitos tendencijas ir poreikius, atsižvelgiant į naujausius pasaulio mokslo pasiekimus žmogaus ugdymo srityje, vis ryškesnė tampa į asmenybę orientuoto ugdymo paradigma. Vienas iš pagrindinių reformuotos mokyklos uždavinių – atsigręžti į žmogų, kaip į absoliučią vertybę: padėti atsiskleisti vaiko individualybei atsižvelgiant į jo gebėjimus (Dukynaitė, 2000).

Galima teigti, kad gabių vaikų ugdymas, kaip viena iš vykdomos švietimo reformos grandžių, reikalauja švietimo kaitos, kuri sudarytų sąlygas mokiniui pačiam patirti, išgyventi, kurti ir įgyvendinti, puoselėti savo asmenybę ir gabumus. Taigi, visų pirma, siekiama plėtoti asmens dvasines, fizines galias, gabumus, vertybines orientacijas, žinias bei įgūdžius.

Kad būtų sėkmingai užtikrinta gabių vaikų atžvilgiu švietimo kaita, yra labai svarbu visais įmanomais būdais siekti gabių vaikų ugdymo kokybės. Pedagogų ir psichologų įrodyta, kad galima sudaryti palankias sąlygas intensyviai reikštis mokinių talentui, interesams ir gebėjimams tada, kai kiekvienas gali dirbti aukščiausių sunkumų lygiu. Labai svarbu pastebėti gabius, talentingus mokinius, sudaryti visas reikiamas sąlygas atsiskleisti jų talentams (Rajackas, 2001).

1.2. Gabių vaikų ugdymo aktualumą pagrindžiantys dokumentai

Gabių vaikų ugdymo svarba atsispindi valstybiniuose dokumentuose. Svarbiausias iš jų – Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX-1700 (Žin., 2003, Nr. 71-3216). Šiose nuostatose nurodoma: „įgyvendinant strategiją, kad būtų užtikrinamas švietimo plėtotės prieinamumas, tęstinumas ir socialinis teisingumas, sukuriama ir išplėtojama paramos ypač gabiems vaikams ir jaunimui sistema“.

Siekiama gabiems vaikams ir jaunuoliams sudaryti ugdymosi, psichologines, socialines, finansines sąlygas nepriklausomai nuo jų socialinės padėties, gyvenamosios vietos, mokyklos, amžiaus, kalbinės aplinkos. Sudaryti sąlygas rinktis jų poreikius ir interesus atitinkantį ugdymą(si) ir lygias saviugdodos galimybes. Tai numato gabių vaikų ir jaunimo ugdymo programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. vasario 13d. įsakymu Nr. ISAK – 258 (2006, Nr. 22 – 719). Tai apima visus gabių vaikų ir jaunimo ugdymo etapus (paieškos, atpažinimo, nuoseklaus ugdymo, panaudojant visas šiuolaikines technologijas ir metodus) bei įvairius amžiaus tarpsnius. Joje numatyta organizuoti nuolatinę gabių ir itin gabių vaikų bei jaunimo stebėseną, informacijos rinkimą, kaupimą, sistemimą, analizę ir jos rezultatų sklaidą. Taip pat vykdyti tyrimus ir jų rezultatais grįsti tobulinimą bei pokyčius, reikalingus nuolatiniam tokių vaikų ugdymo tobulinimui. Planuojama parengti, adaptuoti, standartizuoti itin gabių vaikų bei jaunuolių paieškos, atpažinimo metodikas. Taip pat apibendrinti visą Lietuvoje sukauptą tokių vaikų ugdymo patirtį, plėtoti šios srities veiklas, skatinant jose dalyvauti psichologines, pedagogines tarnybas, mokymo ir mokslo institucijas, atskirus psichologus, pedagogus, mokslininkus ir praktikus.

Be šios programos, Švietimo ir mokslo ministerija yra parengusi ir patvirtinusi 2005 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. ISAK- 2667 „Gabių vaikų ir jaunuolių ugdymo strategiją“. Ši strategija numato: įvertinti esamą itin gabių vaikų ir jaunuolių ugdymo situaciją Lietuvoje ir padėti pagrindus ilgalaikei valstybės politikai itin gabių vaikų ir jaunuolių atžvilgiu, pripažįstant, kad valstybės parama, organizuojant tinkamą gabių vaikų ir jaunuolių ugdymo(si) aprūpinimą, per pokyčius asmens lygmeniu teikia naudą visuomenei ekonominėje, kultūrinėje ir politinėje plotmėje ir gabių vaikų ir jaunimo ugdymo priemonių planą.

Svarbūs ir tokie dokumentai:

„Gimnazijos koncepcija“, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 1999 m. gegužės 14 d. įsakymu Nr. 655, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu (Žin., 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853). Vienas iš svarbiausių gimnazijų uždavinių yra sudaryti geras sąlygas moksleiviams rinktis savo polinkius, gabumus ir siekius atitinkantį ugdymosi kelią.

Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. IX-1569 (Žin., 2003, Nr. 52-2316), akcentuoja, kad vaiko lavinimo tikslas – kuo visapusiškiau ugdyti vaiko asmenybę, talentą ir protinius bei fizinius sugebėjimus.

Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. 1270 (Žin., 2005, Nr.139-5019), numato 23 ir 24 gaires. Šios strategijos paskirtis:

- tobulinti kokybės standartus,
- didinti švietimo ir mokymo galimybių pasiūlą,
- įvairinti švietimo, mokymo ir žinių siekimo formas.

Reikšmingos ir aktualios Europos Tarybos Generalinė Asamblėjos itin gabių vaikų ugdymo rekomendacijos (RECOMMANDATION 1248 (1994) on education for gifted children, Assembly debate on 7 October 1994 (31st Sitting) (see Doc. 7140, report of the Committee on Culture and Education, Rapporteur: Mr Hadjidemetriou). Text adopted by the Assembly on 7 October 1994 (31st Sitting)). Trečiame straipsnyje teigiama: „Itin gabiems vaikams turi būti sukurtos tinkamos ugdymo(si) sąlygos, kurios įgalintų juos visiškai atskleisti savo gabumus jų pačių ir visuomenės naudai. Nė viena valstybė nėra tokia turtinga, kad galėtų švaistyti savo žmogiškuosius resursus, laiku ir tinkamai neidentifikuodama intelekto ar kitų potencialiųjų galių turinčius vaikus.“

1.3. Gabumų ir talentingumo samprata

Gabumų ugdymas mokyklose vienas iš svarbių kertinių pamatų ugdymo procese. Norint lavinti gabumus, reikia žinoti jų struktūrą, sudėtines dalis, pasireiškimo bei formavimo sąlygas.

Gabių žmonių savybės ir jų veikla nuo seno domino žmoniją, kaip reikšmingas tautos ar net civilizacijos raidos ir progreso veiksnys. Psichologai gabumus pradėjo tirti XIX a. Įvairių pasaulio šalių psichologijos ir pedagogikos mokslų tyrimuose gabumams nestokojama dėmesio. Greta gabumų termino literatūroje vartojamas terminas – sugebėjimai. Terminas „sugebėjimai“ vartojamas keleriopa prasme. Dažniausiai jis atitinka anglišką „ability“, rusišką „способности“, kartais – anglišką „capacity“ (gabumai) arba rusišką „одорности“. Pasaulinėje psichologijos literatūroje „gabumų“ terminu dažniausiai apibūdinamos paveldimos ir įgytos individualiosios psichofiziologinės ypatybės, lemiančios veiklos lengvumą, produktyvumą bei originalumą. „Sugebėjimų“ sąvoka labiau atspindi individualias psichologines ypatybes, kaip mokymosi, lavinimosi ir darbo rezultatą. Griežto susitarimo dėl šių terminų vartojimo nėra. Plačiąja prasme „sugebėjimai“ yra individualios psichofiziologinės ir psichologinės ypatybės, kaip antai: dėmesio, pojūčių, suvokimo, atminties, mąstymo, kalbos ir vaizduotės procesų, – padedančios sėkmingai atlikti tam tikrą veiklą, žinoti, išmokti bei įgyti įgūdžių (Butkienė ir Kepalaitė, 1996)

Psichologinėje pedagoginėje literatūroje gabumų ir sugebėjimų terminai dažnai vartojami sinonimiškai. Minėtinos tokios gabumų (sugebėjimų) definicijos:

Gabumai, sugebėjimai – individualios psichologinės žmogaus savybės, lemiančios vienokios ar kitokios jo veiklos sėkmę (Psichologijos žodynas, 1993). Individo gabumai atsiskleidžia mokantis veiklos ir nustatomi pagal tai, kaip greitai, lengvai ir tvirtai individas palyginti su kitais tose pačiose sąlygose esančiais žmonėmis išmoksta ją atlikti.

Teplov (1971) teigė, kad gabumai formuojasi įgimtų pradmenų pagrindu. Gabumų negalima tapatinti su žiniomis, mokėjimais, įgūdžiais. Jie lemia, kaip greitai ir lengvai visa tai įgyjama. Gabumai yra individualios psichologinės ir psichofiziologinės ypatybės, kuriomis vaikas išsiskiria nuo kitų, kurios padeda išmokti ir atlikti tam tikrą veiklą, kurios neišnyksta pereinant iš vieno amžiaus tarpsnio į kitą.

Renzulli (2001) pateikia tokį gabumų apibrėžimą: „Gabumus nulemia trys tarpusavyje susijusios asmenybės ypatumų grupės – aukštesni už vidutinius bendrieji protiniai sugebėjimai, sugebėjimas gerai atlikti užduotis ir aukštas kūrybiškumo lygis“.

Feldhusen (1996) nuomone, gabumai yra intelekto, mokslumo, talentingumo, įgūdžių, patirties, motyvacijos ir kūrybiškumo visuma. Gabumai atsiskleidžia kūrybinėje ir produktyvioje veikloje, vertinamoje tos kultūros, kurioje individas gyvena.

Heller (1999) gabumus apibrėžia kaip individo nepaprastų pasiekimų vienoje ar keletose sričių potencialą, kurio realizavimą įtakoja daugelis aplinkos veiksnių – tai šeima, mokykla, kritiniai gyvenimo įvykiai.

Maker (1993) nuomone, gabumai – tai intelektas, kūrybiškumas, sugebėjimas spręsti problemas. Mokslininkas teigia, kad gabus individas sugeba suprasti problemas ir aiškiai jas apibrėžti; panaudoti efektyviausius jų sprendimo metodus; surasti tinkamiausius sprendimus, besiremiančius žiniomis ir mąstymu; pasiūlyti sprendimus, kurie skiriasi nuo įprastų, bet pripažįstami kaip efektyvūs. Mokslininkas nurodo kelias gabumų kategorijas: kūrybiškas ir produktyvus mąstymas, specifiniai mokslo gabumai, lyderiavimo, vizualiniai, menų, psichomotoriniai gebėjimai.

Jovaišos (1993) nuomone, gabumas – anatominių – fiziologinių sėkmingos veiklos pradmenų, užuomazgų visuma, sąlygojanti lengvą, greitą ir kokybišką fizinių ir protinių veiksmų plėtrą. Gabumas yra įgimtas, bet jis plastiškas, kinta, kokybiškai vystosi praktinėje veikloje. Jei įgimti gabumai neplėtojami, nelavinami, jie negali pasireikšti. Gabumas – visų sugebėjimų, įgytų mokantis ir dirbant, pagrindas.

Grakauskaitė – Karkockienė (2002) teigia, kad gabumas – anatominių – fiziologinių sėkmingos veiklos pradmenų, užuomazgų visuma, sąlygojanti lengvą, greitą ir kokybišką fizinių ir protinių veiksmų plėtrą.

Butkienė ir Kepalaitė (1996) mano, kad sugebėjimai - paveldimos ir įgytos individualiosios psichofiziologinės ypatybės (dėmesio, pojūčių, suvokimo, atminties, mąstymo, vaizduotės), lemiančios veiklos lengvumą, produktyvumą bei originalumą.

Apibendrinant gabumų definicijų gausą, galima teigti, jog nėra vienareikšmio gabumų apibrėžimo. Tačiau yra būdingų panašumų: dažniausiai nurodomi aukštesni už vidutinius sugebėjimai įvairiose srityse, aukštas intelekto lygis. Ryškus gabumų rodiklis – lengvai ir greitai atlikta užduotis, įtampos, nuovargio nebuvimas, malonumo jausmas atliekant tos srities užduotis.

Gana išsamiai ir detaliam apie gabumus rašė Lietuvoje psichologė – pedagogė Butkienė (2004). Tiesa, mokslininkė nevartoja gabumų ir sugebėjimų terminų sinonimiškai. Anot Butkienės, pagal veiklos, kuriai būtini vieni ar kiti žmogaus sugebėjimai, apimtį skiriami trejopi sugebėjimai: bendrieji, specialieji ir specifiniai. Bendraisiais protiniais sugebėjimais laikoma sugebėjimas suvokti, kas svarbiausia, išskirti esminius ir neesminius, tipiškus ir netipiškus požymius, sugebėjimas lyginti, sisteminti, klasifikuoti, apibendrinti ir abstrahuoti, konkretizuoti, nustatyti kiekybės ir kokybės, priežasties ir pasekmės, kiekio bei erdvės santykius, sugebėjimas išreikšti vaizdus ar mintis žodžiais, pagrįsti savo teiginius, tikslingai elgtis, motyvuoti savo veiksmus ir kt. Specifiniai sugebėjimai yra viena ar dvi psichofi-

ziologinės ar psichologinės ypatybės, garantuojančios didelę sėkmę siauroje veiklos srityje, pavyzdžiui, absoliuti muzikinė klausa, matematiniai sugebėjimai ir t.t.

Teplov (1971) išskiria tris sugebėjimų požymius:

1. Sugebėjimai yra individualios psichologinės ir psichofiziologinės ypatybės, kuriomis vaikas išsiskiria nuo kitų.
2. Sugebėjimai – tokios ypatybės, kurios padeda išmokti ir atlikti tam tikrą veiklą.
3. Sugebėjimai – ypatybės, kurios neišnyksta pereinant iš vieno amžiaus tarpsnio į kitą.

Nepaisant skirtingų gabumo apibrėžimų, dažnai svarbiausiu jo kriterijumi laikomas aukštas intelekto lygis.

Dauguma teorijų intelektą sieja su sugebėjimu spręsti problemas arba sugebėjimu adaptuotis.

Gage, Berliner (1994) nuomone, intelektas – tai sumanumas, protingumas, sugebėjimas spręsti problemas ir greitai perprasti dalykus, gebėjimas mokytis, išmokti atskleisti ryšius tarp reiškinių, susivokti patekus į naujas situacijas.

Feldhusen (1996) intelektą apibrėžia, kaip genetiškai nulemtus gabumus arba sugebėjimus. Mokslininkas siūlo intelektą apibrėžti į tikslą orientuotu adaptyviu elgesiu, sugebėjimu integruoti informaciją ir mąstyti abstrakčiai.

Gardner (1983) praplėtė tradicinę intelekto sąvoką ir nurodė septynis sugebėjimų tipus (muzikinis intelektas, loginis matematinis intelektas, erdvinis intelektas, kūniškasis-kinestezinis intelektas, vidinis asmeniškasis intelektas, tarpasmeninis intelektas, kalbinis intelektas). Autoriaus teigimu, kiekvienas asmuo gali būti genialus turėdamas tik vieną iš septynių ir visai neturėti kitų šešių, kurie sudaro visuminį asmens intelektą. Problemų sprendimu laiko pagrindiniu kiekvienos srities elementu.

Butkienė ir Kepalaitė (1996) nurodo, kad „intelektas – ypatinga objektų ir subjektų sąveikos forma, specifinė veikla, kilusi iš išorinių veiksmų, pasireiškiančių kaip visuma operacijų, kurios koordinuojasi tarpusavyje ir sudaro grįžtamąsias, pastovias ir paslankias psichikos struktūras“ (p.206). Taip pat autorės teigia, kad intelektas – ne tik sugebėjimas protauti, spęsti problemas bei išmokti, bet jis susijęs ir su emocijomis, jutiminiais ir bendravimo sugebėjimais bei įgūdžiais.

Goleman (2003) intelektą apibūdina, kaip sugebėjimą išvengti streso ir susierzinimo, išlaikyti emocinį stabilumą bei pasitikėjimą savimi. Autoriaus nuomone, gabumai apima visą asmens intelektinę, socialinę, emocinę realybę.

Mokslininkai Maker (1993), Feldhusen (1996) viena iš svarbiausių gabių vaikų savybių laiko kūrybiškumą. Kūrybiškumo fenomenas interpretuojamas taip pat labai įvairiai. Kūrybiškumas aiškina mas kaip veiklos rezultatas, kaip specifiniai gebėjimai, kaip asmenybės savybė. Kūrybiškumas siejamas su išradimu.

Kūrybiškumas – tai gebėjimas kelti naujas idėjas, mąstyti savarankiškai, nestereotipiškai, greitai orientuotis probleminėse situacijose, lengvai rasti netipiškus sprendimus (Psichologijos žodynas, 1993).

Lietuvoje kūrybiškumo klausimus nagrinėjo Petruolytė (2001), Grakauskaitė – Karkockienė, (2002), Dumčienės (2001), Butkienė, Kepelaitė (1996) ir daugelis kitų edukologų. Butkienė ir Kepelaitė (1996) knygoje rašo, kad „kūrybiškumas, kaip transformuojanti jėga, stiprina žmogaus vertės jausmą, spartina asmens savipildą ir asmenybės brendimą“ (p.183-195). Autorės teigia, kad mokslininkams nepavyko įrodyti, jog asmenybės kūrybingumas priklauso nuo IQ dydžio, tačiau tikrai įrodyta, kad jis priklauso nuo pedagoginių pastangų veikti ugdytinio kūrybines galias, sudaryti ugdomąją erdvę, kurioje pakanka vietos asmens individualumui.

„Kūrybiškumas – tai sugebėjimas atsikratyti stereotipinio mąstymo, noras kurti ir bandyti; tai vaiko gebėjimas plėtoti savo kūrybines galias, kai jis veikdamas, tyrinėdamas, išgyvendamas sėkmę ir nesėkmę ieško būdų, kaip rasti tinkamą sprendimą“, – teigia Baltrūnas (49, p.12-13).

Pastebėti gabumus nesunku, jie glaudžiai susiję su asmenybės polinkiais bei interesais. Interesas – tai išskirtinis teigiamas emocinis santykis su rūpimais objektais. Jis padeda geriau juos pažinti ir ugdo vidinius suvokimo ir išorinius veiklos būdus. Pastovus, aiškus interesas virsta polinkiu dalyvauti tos srities veikloje, kuri ugdo gabumus.

Itin dideli gabumai nusakomi talento ir genialumo sąvokomis. Gardner (1983) teigimu, talentingumas yra gabumų, intelekto, žinių, motyvacijos, nuostatų visuma. Talentas – tai ypatingi gebėjimai, polinkis, pasiekimai. Talentas nustatomas iš veiklos rezultatų, kurie turi būti iš esmės nauji ir originalūs. Genialumas – tai didžiausi kūrybiniai gabumai, turintys ypatingą polinkį tam tikriems dalykams. Genialumu vadinamas toks gabumų lygis, kai nepaprastai aukštas intelekto koeficientas ar kūrybiškumas, pasak Grakauskaitės - Karkockienės (2002).

Anot Butkienės (2004), tinkamai elgdamiesi ir mokydamiesi, gabūs mokiniai gali užaugti labai talentingi. Talentas yra prigimties sąlygotų ir socialiai suformuotų intelektinių arba fizinių sugebėjimų bei dorinių ypatybių visuma, padedanti sukurti naujas dvasines arba materialias vertybes. Pagrindiniai talento bruožai – tai labai išlavėję specialieji ir įvairiapusiški sugebėjimai, stipri valia, valingųjų charakterio bruožų ir sugebėjimų susilieėjimas, aiškūs gyvenimo tikslai. Jei vaikas be suaugusiųjų paramos palyginti anksti įsisavina kai kuriuos įgūdžius, nugalėdamas įvairias kliūtis ir net aplinkinių pasipriešinimą, tai byloja apie būsimą talentą. Talentas – tai ypač palankus gabumų derinys, teikiantis galimybę pasiekti didelių rezultatų kurioje nors srityje. Jį atskleidžia nuoseklus, ilgas ir atkaklus darbas. Aukščiausia gabumų pakopa yra genialumas. Tai individo gabumų įgyvendinimas sukuriant naujas istorinės reikšmės vertybes.

Su gabumų samprata susiję ir kiti klausimai:

- Kuo gabūs vaikai pranašesni už kitus vaikus?
- Kaip nustatyti gabumus?
- Kodėl reikia identifikuoti gabius vaikus?

1.4. Pedagoginė ir psichologinė gabaus vaiko charakteristika

Norint atpažinti gabius vaikus ir jiems suteikti tinkamas ugdymo(si) sąlygas, susidarė prielaidos aprašyti gabaus vaiko požymius, t.y. sukurti pedagoginę psichologinę gabaus vaiko charakteristiką.

Butkienės (2004) nuomone, gabus mokinys yra tas, kuris gerokai anksčiau negu bendraamžiai pradeda giliau domėtis tam tikra mokslo, technikos ar meno sritimi ir atkakliai, sistemingai bei kryptingai dirbdamas pasiekia geresnių negu vidutiniai rezultatų.

Gučas knygoje „Vaiko ir paauglio psichologija“ (1990. P. 192–193) nurodo šiuos išskirtinius gabesnių vaikų veiklos požymius: 1) lengviau ir greičiau už kitus supranta tėvų ir mokytojų aiškinimą, gali geriau mokytis, ypač lengvai išmoksta savo mėgstamą dalyką; 2) be didelės pagalbos iš šalies susiformuoja kuriai nors pažinimo ir kūrybos sričiai reikalingus įgūdžius įveikdami įvairias kliūtis; 3) anksčiau susidomi mechanizmais, reiškiniiais, daiktais, viena kuria nors kūrybos sritimi, nors sėkmingai gali reikštis ir kai kuriose kitose; domisi pamėgtais dalykais ar reiškiniiais, netgi prieštaraudami tėvams ar mokytojams; 4) originalumas – dar vienas gabių vaikų veiklos bruožas, kurį galima pastebėti jau ikimokykliniame amžiuje ir juo labiau pradinės mokyklos vaikų kūryboje; 5) vykdydami savo sumanymus, nevengia rizikos, nepasiduoda grupės spaudimui; kadangi yra neprisitaikėliai, kyla nesutarimų su draugais, nesuprantančiais jų originalumo, nepritariančiais jų sumanymams; 6) polinkis į darbą, darbštumas ir darbingumas, nuo kurio priklauso vaikų proto aktyvumas ir produktyvumas, taip pat yra gabumo požymis.

Narkevičienė (2000), tyrinėjusi gabiuosius vaikus, teigia kad „gabasis vaikas – tas, kuris demonstruoja nepaprastus pasiekimus arba turi tokių pasiekimų potencialą vienoje ar keliose srityse”.

Almonaitienė (1997) akcentuoja tai, kad gabiems, kūrybingiems vaikams būdingesni tiesioginiai, diferencijuoti, nuolatiniai ir platūs interesai. Kūrybingiems, gabiesiems yra svarbu pirmiausia tenkinti dvasinius ir saviraiškos poreikius, jie pasižymi vidine stipria mokymosi motyvacija.

Maker (1993) teigimu, gabumų turintys vaikai tam tikru požiūriu yra pranašesni už kitus to paties amžiaus vaikus. Jų pranašumą rodo šie požymiai:

- nusimanymas – tvirtos žinios tam tikroje srityje;
- drąsa ir azartas – nebijo rizikuoti siekdami tikslo;

- vidinė motyvacija;
- originalumas.

Winner (1996) vardina bruožus, kuriais gabus vaikas skiriasi nuo vidutinių gabumų bendraamžių:

- sumanumu – šių vaikų gebėjimai pasireiškia anksčiau tam tikroje srityje;
- savitumu – jie naudojami savais problemų sprendimo būdais, taisyklėmis, dažnai tik jiems patiems suprantamais;
- aistra domėtis, mokytis.

Kartais pasigirsta nuomonių, kad gabūs vaikai pranašesni visais požiūriais, jog jie priklauso atskirai kategorijai. Tačiau gabių vaikų ugdymo ekspertai teigia, jog gabūs asmenys nėra atskira ir išrinktųjų klasė. Vaikas gali būti gabus vienoje srityje, o kitoje – pasižymėti vidutiniais gebėjimais, tai patvirtina Gardner (1983) teorija. Pasak autoriaus, vienas intelekto matas negali apibūdinti žmogaus gabumų, nes kiekvienas turime keletą intelekto rūšių. Visi gabūs vaikai yra labai individualūs ir gali būti netolygiai pajėgūs skirtingose ugdymo(si) srityse. Tačiau daugumai jų būdingas entuziazmas, žingeidumas, domėjimasis priežasčių ir pasekmių ryšiais, vidinė kontrolė. Iš tiesų, pasak Hallahan, Kauffman (2003), gabumas nėra tai, kas pasireiškia ikimokykliniame amžiuje, o vyresniame belieka jį pastebėti ir išvystyti. Gabumai glaudžiai susiję su asmenybės kryptingumu, pastoviais polinkiais. Gabeji vaikai turi motyvaciją daug dirbti, savo vertybes, kurių tvirtai laikosi, ir socialinių poreikių.

Gabus vaikas, kaip ir bet kuris kitas vaikas, turintis tam tikrų skirtumų nuo normos, turi specialių poreikių. Daugelis mokslininkų, tyrinėjusių gabius vaikus, nurodo, kad šie vaikai turi specialių mokymosi, mokymo poreikių (Feldhusen, 1996; Gross, 1995; Rost, 2000 ir kt.). Specialieji mokymosi ir mokymo poreikiai atsiranda dėl tokių gabaus vaiko savybių, kaip gebėjimas vartoti abstrakcijas, susikoncentruoti, pastebėti ir nustatyti sąryšius, greitai išmokti ir kt. Būtent šios savybės yra specialių jų ugdymo(si) poreikių atsiradimo priežastis. Van Tassel-Baska (1993), remdamasi minėtomis gabių vaikų savybėmis, išskiria tokius gabių vaikų ugdymo(si) specialiuosius poreikius, kurie veikia ugdymo turinio ypatybes:

- aukštesnio abstrakcijos lygio simbolių sistemos naudojimo poreikis;
- turėti galimybę ilgiau dirbti susidomėjimą sukėlusioje srityje;
- turėti galimybes įvairiems tyrinėjimams;
- turėti greito bazinių žinių įsisavinimo galimybes ir galimybes plėsti žinių lauką;
- turėti galimybę pasirinkti domėjimosi sritį ir ją giliau studijuoti.

Taigi galima išvelgti aiškų loginį ryšį: gabaus vaiko savybės – gabaus vaiko ugdymo(si) poreikiai – reikalavimai ugdymo turiniui (Narkevičienė, Almonaitienė, Janulionis, Rost, 2002).

1.5. Gabių vaikų identifikavimo problemos

Vis dar visuomenėje vyrauja nuostata, kad atsakomybė už gabaus vaiko ugdymą pirmiausia tenka mokyklai. Tai įpareigoja spręsti iškilusius įvairius ugdymo sunkumus, kurių svarbiausias – pastebėti gabumų turinčius vaikus ir sukurti jiems tinkamas mokymosi formas, kurios padėtų atsiskleisti vaiko gebėjimams.

Gabumų identifikavimas – tai gabumų galios, specialiųjų mokymosi ir socialinių bei emocinių poreikių nustatymas (Vilkelienė, 2003) .

Gabių vaikų identifikavimo problema – viena iš aktualiausių pedagoginių ir psichologinių problemų. Nėra įstatymiškai apibrėžta gabaus vaiko sąvoka, nėra nustatyta, kokiais kriterijais reiktų remtis juos identifikuojant. Užsienyje gabūs vaikai yra priskiriami ypatingų poreikių vaikų grupei (Hallahan, Kaufman, 2003), tad jiems reikalingos specialios mokymo programos bei speciali pagalba, kuri padėtų įveikti dėl išskirtinumo iškilusias problemas. Lietuvos respublikos švietimo įstatymas (Valstybės žinios, nr. IX - 1630) neužsimena apie gabius vaikus, kaip specialiųjų ar ypatingųjų poreikių mokinius. Vadinasi, Lietuvoje įstatymiškai gabiams vaikams neturėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys. Gabus vaikas neįtraukiamas į specialiųjų poreikių vaikų grupę, jiems nenumatytos specialaus lavinimo programos. Šie vaikai paprastai paliekami tėvų nuožiūrai ir tik jų pastabumo ir pastangų dėka gali būti lavinami potencialūs vaiko gabumai. Tačiau tėvai dažnai gali nepastebėti vaiko gabumų, neįvertinti ar perversinti jo potencialias galias. Labai svarbu, kuo anksčiau identifikuoti gabius vaikus, kad jiems būtų suteikta pagalba įveikiant su išskirtinumu susijusias problemas bei paskirta jų poreikius atitinkanti lavinimo programa.

2005 m. Švietimo ir mokslo ministerija išleido „Gabių vaikų ir jaunuolių ugdymo strategiją“. Šioje strategijoje minimi vaikų paieškos, atpažinimo ir atrankos būdai Lietuvoje:

- Nacionalinė M. K. Čiurlionio menų mokykla yra sukūrusi ir naudoja itin gabių menui vaikų paieškos ir atrankos sistemą, apimančią visą Lietuvą, įtraukiančią regionines muzikos ir meno mokyklas.
- Lietuvos mokiniai dalyvauja šalies olimpiadose ir konkursuose.
- Tarptautinės olimpiados ir konkursai.

Tačiau taip pat pripažįstama, kad nėra aiškios valstybės švietimo politikos gabių vaikų ugdymo atžvilgiu, nėra nė vienos nuodugniai parengtos gabių vaikų paieškos programos.

Gabių vaikų identifikavimas padeda numatyti tinkamus ugdymo būdus, padedančius pasiekti užsibrėžtą tikslą ir gauti aukščiausios kokybės išsilavinimą. Taip pat tai padeda įveikti asmenines bei socialines problemas, kurios iškyla gabiesiems: stresą sukeliančias situacijas atsidūrus neintelektualioje bendraamžių ar suaugusiųjų aplinkoje (Hallahan, Kaufman, 2003).

Išskiriami penki gabumų kriterijai: pranašumas, retai pasitaikantys gabumai, aiškiai pastebimi gebėjimai, produktyvumas ir vertė. Gabumus išmatuoti, nustatyti yra sudėtinga.

Dažniausiai taikomi yra šie metodai: IQ nustatymas (atliekant grupinius arba individualius testus), standartizuotų žinių testų rezultatai, mokytojų nuomonė, tėvų nuomonė, bendraamžių nuomonė, pačių pretendentų nuomonė ir veiklos bei jos rezultatų įvertinimas. Dažniausiai naudojami tarpusavyje keli suderinti metodai. Pasaulyje plačiai paplito įvairiausi testai. Pirmiausia testai, kuriais tiriama plati mąstymo, intelektinės veiklos sritis, t.y. intelekto testai, gabumų mokslui testai, akademinų gabumų testai, bendrųjų ir specialiųjų gabumų testai. Kai kurie autoriai mano, kad tokie testai yra žalingi, nes mokytojai netinkamai elgiasi su kai kuriais mokiniais – rečiau kviečia atsakinėti, trumpiau klausinėja, neskiria jiems įdomių užduočių ir pan. (Dukynaitė, 2000). Kiti teigia, kad žinodamas specialiuosius ir bendruosius vaiko gabumus, mokytojas gali prisitaikyti – taip mokytį, aiškinti, duoti tokias užduotis, kad paskatintų gabesnius ir nestumtų į neviltį mažiau gabių (Gage, Berliner, 1994).

Renzulli (2001), gabijų ugdymo ekspertas, teigia, kad geriausias būdas vaiko gabumams nustatyti – sudaryti kiekvienam mokiniui atvejų analizę ir numatyti tikslus, dėl kurių yra nustatomi gabumai. Jis pateikia tokią duomenų sudarymo schemą:

- Vystymosi informacija. Ji gaunama iš tėvų, darželio auklėtojų, auklių, giminaičių. Sužinoma, kada vaikas išmoko kalbėti, vaikščioti, skaityti, kuo jis domėjosi.
- Psichometrinė informacija. Ši informacija gaunama iš standartizuotų testų, kūrybingumo testų, interesų aprašymų, savęs vertinimo ir bendraamžių vertinimo testų.
- Sociometrinė informacija gaunama iš tiriamojo ugdytinio bendraamžių. Prašoma apibūdinti savo draugą, kokias savybes pastebėjo: ar jis smalsus, savikritiškas, ar ką nors organizuoja ir t.t.

Vertinant gabumus, Renzulli (2001) pirmiausia siūlo atsižvelgti į sociometrinio ir psichometrinio, o vėliau tik į vystymosi informaciją.

Hallagan, Kauffman (2003) teigia, kad nustatant gabius mokinius, būtina atsižvelgti į įvairius gabumų nustatymo principus ir pripažinti kultūrinius skirtumus, kurie turi įtakos vaiko elgesiui.

Šiaučiukėnienė (1997) ugdytinių pažinimui siūlo naudotis Vabalo – Gudaičio, Jovaišos, Zambacevičienės, Meškausko sudarytas metodikas, kurias nesunku pritaikyti mokyklos sąlygomis.

Dumčienės (2001) teigimu, gabumai nustatomi tarpusavyje susijusiais parametrais: pirmalaikis pažinimo lygis, psichologinė ir fizinė branda.

Pedagogų gebėjimas pastebėti ir kompetentingai interpretuoti mokinių galias, trūkumus ir poreikius ypač reikšmingas, nes, pasak mokslininkų Hallahan, Kauffman (2003), gabūs vaikai kartais turi ir mokymosi negalių. Nereikėtų tikėtis, kad jie bus tolygiai pajėgūs visose srityse. Hallahan, Kauffman (2003) pabrėžia, kad gabūs ir kartu mokymosi negalių turintys vaikai dažnai identifikuojami daug vėliau nei mokymosi negalių turintys ir gabumais neišsiskiriantys vaikai. Gabūs vaikai dažnai stengiasi kompensuoti savo nepajėgumą kai kuriose ugdymo(si) srityse, visas jėgas atiduodami trūkumui maskuoti, o ne gabumams tobulinti. Taigi kompensuodami savo negales, gabūs vaikai tarsi paverčia save „vidutiniokais“.

Gabūs vaikai gali turėti dėmesio stokos, hiperaktyvumo bruožų, savireguliacijos sutrikimų. Vaiko intelektualines galias gali paslėpti ir kiti asmenybės bruožai, pavyzdžiui, žemas savęs vertinimas, motyvacijos stoka, bendravimo problemos ir kt. (Šiaučiukėnienė, 1997). Šiame kontekste didelę reikšmę turi pedagogo gebėjimas atpažinti vaiko galias, sudaryti sąlygas mokytis jam priimtiniu stiliumi, tinkamai vertinti jo pasiekimus.

Apžvelgus mokslinę literatūrą, pastebėta, kad nėra tobulos, vienos gabumų nustatymo sistemos. Kuriant nustatymo metodus, svarbu suderinti du dalykus: siekį atrinkti tuos moksleivius, kurių gebėjimai yra aiškiai didesni už vidutinius, ir siekį įtraukti visus moksleivius, kurių gabumai gali atsiskleisti veikloje.

1.6. Gabių vaikų ugdymo metodai ir būdai

Vienas pagrindinių dabarties bendrojo lavinimo mokyklos tikslų yra ne mokymo rezultatai, o siekis, kad kiekvienas moksleivis mokydamasis patirtų sėkmę, kad nauji metodai jam padėtų susiformuoti į mokymosi sėkmę ir mokymosi prasmingumą orientuotas nuostatas bei bendruosius ugdymo tikslus atitinkančią vertybių sistemą, ugdytų ir plėtotų jo meninius, pažintinius, socialinius ir komunikacinius ir kt. gabumus. Nors vienas svarbesnių švietimo sistemos principų yra prieinamumas ir asmens gabumų ugdymas apima visą ugdymo turinį ir procesą, mokyklos bendruomenės gyvenimą ir veiklą, daugiau dėmesio turėtų būti skirti specialiesiems ir specifiniams asmens gabumams – gabaus žmogaus – mokytojo ir mokinio – ugdymui, sudaryti sąlygas jiems atsiskleisti ir pademonstruoti savo galimybes. Todėl labai svarbu skatinti mokinio savo vertės pajautimą, plėtojant nevienodus gabumus,

taikant įvairius būdus, metodus, padėti gebėjimus pritaikyti praktiškai, sudaryti gabiesiems sąlygas ne-lūkuriuojant kitų žengti į priekį, naujoviškai dirbti.

Galima teigti, kad mokinių gabumus išugdyti remiantis vien tik senąja didaktika nepavyktų, todėl ugdymo procese vis didesnė vieta skiriama moderniems ugdymo būdams, metodams. Ugdymo būdai, metodai yra integrali viso ugdymo proceso dalis.

Narkevičienės, Almonaitienės ir Janulionio (2002) nustatytas priežastinis ryšys tarp gabių mokinių savybių, specialiųjų ugdymosi poreikių ir ugdymo turinio tampa svarbiu atskaitos tašku analizuojant gabių vaikų ugdymo metodus ir būdus. Akivaizdu, kad toks ryšys kelia specifinius reikalavimus gabių mokinių mokymo metodams ir būdams.

Deja, mokykla kaip prisiderinimo normą paprastai ima vidurkį. Silpni mokiniai šios normos dažniausiai neįvykdo, tačiau mokyklinė sistema šiems vaikams gali padėti, t.y. pasiūlyti adaptuotas ar modifikuotas ugdymo(si) programas.

Tačiau tie, kurių išmokimas yra greitas, lengvas, intensyvus ir tvirtas, jokios paramos nesulaukia. Dažnai klasėje tokie vaikai ima jausti nuobodulį, net frustraciją. Hallahan (2003) teigimu, „vidutinis“ dėstymo tempas gabiesiems vaikams verčia negatyviai reaguoti. Pastebėta, kad gabūs vaikai dažnai vengia įprastų darbų, mėgsta užduotis skatinančias jų savarankiškumą, leidžiančias pasireikšti kūrybiškumui, kritiniam mąstymui. Kad to būtų išvengta, gabiesiems vaikams siūlo:

- 1) ugdymo turinio spartinimą,
- 2) ugdymo turinio turtinimą,
- 3) ugdymo turinio atnaujinimą.

Be to, Hallahan (2003) nuomone, svarbu, kad mokykla, kaip ugdymo(si) institucija, turėtų susikūrusi gabųjų vaikų ugdymo viziją, tikslą, gabųjų atpažinimo instrumentariją, jų poreikių tenkinimo mechanizmą.

Gage ir Berliner (1994), Southern, Jones ir Stanley (1993) taip pat nurodo tris gabių vaikų mokymo strategijas:

1. Ugdymo turinio praturtinimas: dalyko mokomi išsamiau, plačiau pagal individualiąsias programas.
2. Ugdymo spartinimas: gabūs vaikai anksčiau priimami į mokyklą; mokosi kurio nors dalyko su vyresniais vaikais ; keliama į aukštesnę klasę.
3. Ugdymo diferencijavimas: gabūs vaikai mokosi įprastoje klasėje, bet mokytojas jiems duoda sunkesnių uždavinių; visiems teikia vienodas užduotis, bet kelia skirtingus reikalavimus; sudaro sąlygas visiems mokytis priimtina sparta.

Southern, Jones ir Stanley (1993) nurodo, kad spartinimas (angl. – acceleration) gali būti tokių rūšių:

1. Ankstyvesnis priėmimas į mokyklą.
2. Akademinių metų “peršokimas,” kai vaikas mokosi visų ar tam tikrų dalykų su vyresniais vaikais.
3. Atskirų mokomųjų dalykų mokymasis su vyresniais pagal amžių vaikais.
4. Turinio įsisavinimo spartinimo, kai vaikas kartu su kitais bendraamžiais mokosi aukštesniu lygiu.
5. Nuolatinio progreso. Šiuo atveju moksleiviui yra duodama atitinkama mokomoji medžiaga, kai tik jis jai yra pasirengęs.

Mokymo turinio diferencijavimo prasme Šiaučiukėnienė (1997) nurodo keturias galimybes, kaip mokytojas gali diferencijuoti mokymą, dirbdamas mišrioje gabumų požiūriu klasėse:

1. Teikti mokiniams skirtingas pagal sudėtingumo lygį užduotis.
2. Teikti bendras užduotis, bet reikalauti skirtingo jų atlikimo lygio.
3. Teikti vaikui galimybę įsisavinti kursą jo paties tempu.
4. Teikti vaikui papildomas užduotis, siekiant praplėsti žinias ir įgūdžius.

Van Tassel-Baska (1993) pabrėžia tokius reikalavimus gabių vaikų ugdymui:

1. Ugdymo programa turi būti orientuota į stipriausius moksleivio pažinimo gebėjimus.
2. Mokymo strategijos turi atitikti gabių moksleivių įvairių programinių dalykų mokymosi stilių.
3. Administracinis ugdymo organizavimas turi padėti lengviau grupuoti moksleivius mokymo tikslams.

Tai galima apibūdinti kaip programos papildymą, ugdymo spartinimą arba diferencijavimą.

Didaktinio diferencijavimo sistema yra sudėtinga, ji grindžiama idėja, kad svarbiausia yra ne mokymas, ne žinių, mokėjimų ir įgūdžių formavimas, bet pats mokymasis (Bernatonis, 2002).

Ugdytojas neturėtų pamiršti, kad derinant mokykloje įvairias darbo formas, moksleiviui reikia stengtis sudaryti kuo palankesnes sąlygas plėtoti gabumus. Vaitkevičius (1989) teigia, kad mokykloje svarbu sudaryti mokiniui tinkamas sąlygas jo intelektiniam dvasiniam pasauliui tobulinti, padėti ir nuolat skatinti mokinį siekti tobulumo pagal individualią programą, suteikiant mokiniui daugiau laisvės veikti, mokytis, ne užgniaužti, o skatinti jo originalumą. Diferencijuoto mokymo turinys, metodai ir formos turi atitikti ugdytinio individualybės ypatumus, tai leidžia kiekvienam mokytis pagal savo potencines galimybes ir užtikrina mokymosi sėkmę. Anot Šiaučiukėnienės (1997), didelė mokinių dalis

mokosi žemiau savo galimybių dėl netinkamo, neigiamo mokytojo požiūrio ir neadekvačių mokymo programų, sudarytų neatsižvelgiant į individualias vaikų ypatybes.

Taikydamas diferencijuotą mokymą, mokytojas stengiasi skatinti mokymąsi, atskleisti mokinio polinkius, interesus, gebėjimus, padėti formuoti vaiko asmenybei ir realizuoti save (Šiaučiukėnienė, 1997). Taigi, mokymas diferencijuojamas remiantis individualiu požiūriu į ugdytinį ir yra glaudus mokymo diferencijavimo ir individualizavimo ryšys.

Feldhusen (1996) neabejoja, kad mokykloje galima ugdyti daugelį gabumų (2. lentelė).

2 lentelė

Talentingumo ugdymas mokykloje (Feldhusen, 1996)

Akademiniai – intelektualiniai sugebėjimai	Meniniai sugebėjimai
Mokslas	Šokis
Matematika	Muzika
Gimtoji kalba	Drama
Socialiniai mokslai	Grafika
Kalbos	Skulptūra
	Fotografija
Profesiniai techniniai	Tarpasmeniniai-socialiniai
Namų ekonomika	Lyderiavimas
Pramonė ir industrija	Socialinė rūpyba
Verslas	Prekyba
Agronomija	Aptarnavimo sferos
Kompiuteriai ir technologija	

Feldhusen (1996) nuomone, gabiems vaikams, besimokantiems vidurinėje mokykloje, reikia specialių konsultacijų, kurios jiems padėtų:

1. Geriau suprasti savo gabumus ir talentą. Pastebėta, kad gabūs vaikai dažnai nesuvokia savo gabumų, todėl negali patys tinkamai planuoti savo karjeros. Mokytojai, dirbdami mažose grupelėse ar individualiai, turėtų padėti jiems suvokti savo gabumus.

2. Išsiaiškinti, ko vaikai nori pasiekti gyvenime ir numatyti pakankamai aukšto lygio tikslus, susijusius su profesine karjera. Jie turi būti supažindinami su įvairiomis profesijomis ir žinoti, kurioms iš jų

reikia kūrybinio aktyvumo, intelekto, meninių sugebėjimų ar išradingumo. Būtų gerai, jei mokytojai ar tėvai organizuotų susitikimus su įvairių profesijų atstovais.

3. Numatyti tinkamus ugdymo būdus, padėsiančius pasiekti numatytą tikslą. Gabiuosius reikia su pažindinti su geriausiais universitetais ir aukštosiomis mokyklomis ir paskatinti siekti aukščiausios kokybės išsilavinimo.

4. Susidoroti su asmeninėmis bei socialinėmis problemomis, kurios iškyla gabiesiems. Jiems neretai iškyla stresą sukeliančių situacijų, kai jie atsiduria antiintelektualioje bendraamžių ar suaugusiųjų aplinkoje. Mažose grupelėse ar individualiai gabieji turėtų būti mokomi, kaip priimti šiuos iššūkius, su jais susidoroti ir rasti tinkamus sprendimus.

Maslow (1999) manymu, mokykloje pagal sukuriamas gabumams atsiskleisti sąlygas vaikas gali „patekti“ į skirtingus lygius:

- Išlikimo – vaikas tik fiziškai dalyvauja mokyklos gyvenime, kovodamas už savojo Aš išlaikymą priešiškoje jam aplinkoje, išseikvodamas tam labai daug energijos.
- Gynybos – vaikas gali išlikti savimi susirasdamas sau saugią erdvę, tačiau daug energijos išseikvoja savo pozicijoms išlaikyti ir grėsmei išvengti.
- Pasitikėjimo – vaikas randa kompromisą, įveikdamas kitų žmonių antipatijas ir nedraugiškumą, didžiausią savo energijos dalį skirdamas savęs įtvirtinimui, mokymuisi, lavinimuisi ir nedidelę dalelę – prisitaikymui.
- Išsiskleidimo – tai turėtų būti galutinis tikslas ir sąlyga gabųjų talentams išsiskleisti, vaikas visą savo energiją gali skirti produktyviai veiklai, kūrybai.

Remdamasis septyniomis Gardnerio suformuluotomis protinio gebėjimo rūšimis (muzikinis, loginis matematinis, erdvinis, kūniškasis-kinestezinis, vidinis asmeniškasis, tarpasmeninis, kalbinis), Jensen (2001) siūlo pamokas suplanuoti taip, kad visų rūšių protiniai gebėjimai būtų panaudoti bent kartą per dieną.

Šiaučiukėnienė (1997) pabrėžia, kad nepakanka vien tik praplėsti, praturtinti mokymo turinį ir jį diferencijuoti, reikia atkreipti dėmesį ir į jo įsisavinimo organizavimo metodus. Mokymo metodika, paremta diferencijuotomis užduotimis, skatina aktyvumą, savarankišką darbą. Taip pat taikomų metodų svarbą pabrėžė Budėnas (1991), teigdamas, kad taikant diferencijavimą, reikia kuo įvairesnių metodų, o pati mokymo medžiaga turėtų būti suskirstoma dalimis.

Grakauskaitė – Karkockienė (2002) teigia, kad ugdymo programoje turėtų būti įvairios mokymo medžiagos, atitinkančios mokinių interesus ir poreikius, padedančios lavinti įvairius vaiko gebėjimus: tiek judesių, tiek emocinės, tiek bendravimo sričių. Mokymo tyrinys, metodai ir formos turi atitikti in-

dividualybės ir amžiaus tarpsnio ypatumus. Tai leidžia kiekvienam mokytis pagal savo potencines galimybes ir užtikrina mokymosi sėkmę.

Be to, gabiesiems būtina suformuluoti ilgalaikius tikslus, besiremiančius asmeniniu išipareigojimu, nes gabumai tobulėja, tik aktyviai ir savarankiškai veikiant, įsisavinant kas, kaip ir kodėl daroma. Gabumų tobulėjimas glaudžiai susijęs su poreikiais, polinkiais ir interesais. Gabūs vaikai atkakliai siekia rezultatų tose srityse, kurios jiems patrauklios. Todėl svarbu mokytojui pirmiausia numatyti užduotis, kurias atlikdami gabūs vaikai tobulėtų, parinkti vis sudėtingesnes, kad gabieji patirtų sėkmę (Butkienė, Kepelaitė, 1996).

Nėra nė vieno universalaus metodo ar darbo būdo, tinkančio visiems. Pedagogai turėtų kūrybiškai ieškoti metodų ir būdų vaikų gabumams plėtoti. Taip pat svarbu ugdyti gabųjų mokinių pasitikėjimą savimi, intelektualinį smalsumą, sugebėjimą vertinti savo ir kitų privalumus bei trūkumus, pagarbą, kantrybę, tvirtumą, gebėjimą bendrauti su įvairių gabumų bei požiūrių žmonėmis ir juos vertinti.

Pateiktoji užsienio autorių (Feldhusen (1996), Southern, Jones ir Stanley (1993), Van Tassel-Baska (1993) ir kt.) tyrimų ir jų rezultatų apžvalga leidžia teigti, jog gabių vaikų intelektualinio potencialo realizavimui yra reikšmingas mokymo proceso organizavimas. Beje, mokykla nėra kokia nors atskira, izoliuota institucija. Tai – socialinė institucija, glaudžiai susijusi abipusiais ryšiais su visuomene, kurios švietimo poreikius ji tenkina. Todėl sąlygos, kuriose yra pati mokykla, daro ir tiesioginę, ir netiesioginę įtaką jos viduje vykstantiems procesams, taigi ir ugdymo, mokymo procesui (Narkevičienė, Almonaitienė, Janulionis, Rost, 2002).

1.7. Gabūs vaikai ir socialinė aplinka

Ypatingi gabumai gali pasireikšti motoriniais, socialiniais, meniniais, puikiais protiniais gebėjimais. Dažnai šios formos reiškiasi kartu. Egzistuoja talentai tam tikrose srityse, pavyzdžiui, dailėje. Kad išsivystytų kuris nors polinkis, vien tik talento ir gabumų nepakanka. Reikalinga globa ir skatinimas. Yra labai svarbi socialinė aplinka. Ypatingai svarbūs santykiai šeimoje, mokykloje ir su draugais. Jeigu socialinė aplinka neatitinka vaiko raidos poreikių, tai jis negali atitinkamai vystytis. Laužikas teigia, jog biologinių, socialinių bei pedagoginių veiksnių įtaka žmogaus ontogenezei nevienoda: ankstyvoje vaikystėje vystymąsi lemia biologiniai veiksniai, vėlesniais metais – aplinka, pradėjus lankyti mokyklą – pedagoginiai, dar vėliau – saviugda. Socialiniai veiksniai veikia visada, darydami įtaką kitų veiksnių poveikiams (Laužikas, 1993).

Ryšys tarp vaiko ir aplinkos yra labai sudėtingas ir kompleksiškas. Tuo domėjosi (Gross, 1995), Freeman (1995), Bloom (1985) ir kt.

Tik nedidelė dalis gyventojų laikomi itin gabiais, todėl, kaip rašė Sruoginis (2002), mūsų suaugusių pareiga – padėti gabiam vaikui susivokti aplinkoje ir pritapti prie bendraamžių, kad neliktų vienišas ir nesuprastas visam vėlesniam gyvenimui. Pikūnas (1994) teigia, kad aplinkos įtaka yra stipresnė už pačią prigimtį.

Į asmens gabumus žvelgiant kaip į galimybes, kurių atskleidimas priklauso nuo įvairių veiksnių bei ugdymo sąlygų, viena iš tinkamų prielaidų – pozityvus šalia esančių mokinių ir mokytojų, tėvų požiūris į išskirtiniais gabumais pasižymintį vaiką. Požiūris į kitą asmenį gali implikuoti išankstinį nusiteikimą ir daryti įtaką elgesiui. Yra reikšminga nagrinėti kitų žmonių nuostatas į juos.

Viena iš socialinės psichologijos aksiomų teigia, kad socialinės sąveikos metu partneriai ženkliai įtakoja vienas kito vertybines nuostatas, elgesio modelius.

Aukštus gebėjimus turintiems moksleiviams dažnai kyla socialinės adaptacijos problemos. Savo bendraamžius intelektine branda pralenkę vaikai dažnai nepritampa prie kitų. Tikriausiai net nėra abejojančių, kad draugai didelę įtaką turi tiek jaunų gabių bręstančių moksleivių, tiek jų bendramokslų asmenybių raidai, psichologinei ir emocinei būsenai, gabumams atisikleisti. Gabiems vaikams dažnai tenka pasirinkti draugų palaikymą ar akademinį laimėjimą. Gabieji dažnai išgyvena stresą dėl nepalankaus bendraamžių požiūrio, patiria įtampą, nes realizuodami savo sugebėjimus, dalyvauja olimpiadose, varžybose, konkursuose ir pan. (Clark, 1993).

Winner (1996) teigia, kad dažnai gabūs vaikai nesutaria su bendraamžiais, nes jiems su jais yra nuobodu. Vienišumo jausmas gali pastūmėti vaiką į aroganciją arba suformuoti nevisavertiškumo kompleksą.

Neigiamas socialinis klimatas, kuriam būdinga nenoras pripažinti kito žmogaus privalumus, pranašumus, spaudimas laikytis įprastų grupės normų, gali turėti didelę įtaką tam, kad moksleivių gabumai taip ir liks neatskleisti (Gross, 1995).

Peterson, Rey (2006) išskiria penkis aspektus, kodėl yra svarbu atkreipti dėmesį į mokinių nuostatas gabiųjų atžvilgiu:

- gabumai asocijuojasi su unikaliu pažeidimu;
- gabieji – aukos – suvokia, kad prievarta kyla iš „išorės“ ne dėl jų kaltės, tačiau šią problemą sprendžia savo jėgomis, niekam apie tai nesakydami;
- šiuos vaikus gali paveikti ne fizinės agresijos rūšys;

- su amžiumi aptartos problemos įveikiamos geriau ir greičiau atsigaunama emociškai;
- gabūs vaikai gali keisti savo agresyvų elgesį.

Tad akivaizdu, kad gabūs vaikai gali agresyviai elgtis ar patys patirti agresiją. Šiuo atžvilgiu jie nėra jokia išimtis tarp kitų mokinių, tačiau dažnai didėja (ypač paauglystėje) konfliktas tarp jų gebėjimų ir atitikimų bendraamžių reikalavimams. Mokslininkų teigimu, sisteminga pedagoginė pagalba gali mažinti agresijos pasireiškimą.

Nors gabūs vaikai patys reiškia entuziazmą pasirinktai veiklai, mokslininkai Bloom (1985), Ruf (1998) ir kt. pabrėžia, kad būtent šeima yra vaiko sėkmės garantas.

Šeima – pagrindinis ugdymo veiksnys, socializuoja asmenybę, plėtoja vaiko savarankiškumą, kūrybiškumą, kritišką mąstymą, gebėjimą bendrauti (Ivanauskienė 2002). Stimuliacija, galimybės, lūkesčiai, reikalavimai, veiklos pastiprinimas yra itin svarbūs veiksniai, įtakojantys vaiko gabumus.

Bloom (1985) tyrinėjęs talentingus sportininkus, menininkus, mokslininkus nustatė, kad svarbesnis intensyvus puoselėjimas, nuolatinis padrašinimas, ugdymo ir lavinimo procesas nei prigimtiniai duomenys. Autorius teigia, kad ypatingiems sugebėjimams išugdyti būtinas aplinkinių palaikymas, puikus išsimokslinimas, motyvacijos ugdymas ir padrašinimas kiekviename raidos periode. Mokslininkas atliko įdomius talentingų žmonių šeimų, kuriose jie augo, vertybių tyrimus. Pastebėta, kad šeimose, kuriose augo talentingi vaikai, buvo vertinami laimėjimai ir kuo geresnis kiekvienos užduoties ar darbo atlikimas. Tėvai laikė savo pareiga išmokyti vaikus produktyviai naudoti savo laiką ir daryti tai, kas labiausiai atitinka tėvų vertybes. Buvo gerbiami vaikų interesai ir tėvai (ar kiti šeimos nariai) sugebėjo sukurti atitinkančias vaiko poreikius sąlygas, kuriomis vaikai būdavo padrašinami veikti ir išmokti bent jau paprasčiausių veiklos įgūdžių.

Ruf (1998) ištyrė 41 labai gabų suaugusį žmogų. Intelektro testo rezultatai buvo labai aukšti. Mokslininkė nustatė, kad iš jų ne visi pasiekė sėkmės ir pripažinimo. Dauguma tiriamųjų teigė, kad tėvai vaikystėje nepripažino jų gabumų.

Drašiai galima teigti, jeigu tėvai patys nepripažins savo vaiko gabumų, paspartinta ar praturtinta ugdymo programa nebus veiksminga. Gabiems vaikams ypač svarbu, kad juos suprastų ir priimtų tokius, kokie yra, ir palaikytų. Tik tokiu atveju gyvenime viskas vyks be didelių trikdžių. Jei namie jie, pvz., nuolat susiduria su pavydu, su nesupratimu, savaimė suprantama, kad ilgainiui kils keblumų.

Tėvų domėjimasis ir dalyvavimas mokymosi veikloje turi didelę įtaką vėlesniems laimėjimams.

Dažnai pamirštama, kad tėvai yra pirmieji savo vaikų mokytojai ir turi didžiausią įtaką jų ateičiai. Jie pirmieji įskiepija vertybes, požiūrius, perteikia informaciją. Gabiems ir kūrybiškiems vaikams reikia

tėvų emocinio palaikymo ir padrąsinimo, vertybių ir elgesio įvertinimo, taip pat realybės pojūčio įskiepimo.

Gabių ugdymui būtina pedagogo ir šeimos sąjunga. Be kompetenciją turinčių mokytojų ir suprantančių tėvų, gabiam vaikui yra neįmanoma apsieiti. Šių žmonių galimas indėlis į šių vaikų auklėjimą yra begalinis. Nuolatinis bendravimas ir bendradarbiavimas su mokinių tėvais yra sėkmingo ugdymo proceso raktas. Geranoriški mokinių, mokytojų ir tėvų santykiai daro teigiamą įtaką ugdymo procesui, todėl mokykloje turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys bendravimui ir bendradarbiavimui su tėvais, glaudiems ryšiams tarp mokytojų ir tėvų. Bendradarbiaujant daug lengviau įtraukti vaiką į tikslingą veiklą, padėti jam siekti užsibrėžtų tikslų.

Akivaizdu, kad šeima, mokykla, bendraamžiai yra svarbūs gabių vaikų ugdymo proceso dalyviai. Jų nuostatos turi didelės įtakos gabumų raidai. Stimuliacija, galimybės, lūkesčiai, reikalavimai, veiklos pastiprinimas yra svarbūs veiksniai, vienaip ar kitaip lemiantys vaiko mokymąsi. Klasėje psichologinis klimatas, be abejonės, yra labai svarbus gabumų realizavimui. Aplinka turi didelę įtaką pasireikšti vaiko gabumams. Aplinkinių nuostatos įtakoja tai, ar asmuo funkcionuos pasiekdamas aukštesnįjį ar žemesnįjį lygį. Vienas svarbiausių aplinkos veiksnių – šeima. Tėvai turėtų domėtis ir dalyvauti mokymosi veikloje, rūpintis gabiuoju vaiku, aprūpinti jį reikiama literatūra, parinkti mokyklą, mokytojus, sudaryti sąlygas namuose. Gabiems vaikams labai reikia tėvų emocinio palaikymo, padrąsinimo, vertybių ir elgesio įvertinimo. Būtina pastebėti ir skatinti įvairius vaikų sugebėjimus. Daugiausia sugebėjimams atskleisti turi šeimos vertybės, mokytojų požiūris į vaikų gabumus. Todėl labai svarbus mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas. Šioje sąjungoje pagrindinis vaidmuo atitenka mokytojui, nes jis yra svarbiausias tėvų konsultantas vaikų ugdymo klausimais.

2. GABIŲ VAIKŲ UGDYMO TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

2.1. Tyrimo imties, eigos ir metodikos charakteristikos

Siekiant išsiaiškinti, kokia pagrindinėse mokyklose, gabių moksleivių ugdymo dabartinė situacija, atliktas tyrimas.

2.1.1. Tyrimo imtis. Tyrimas atliktas Klaipėdos miesto dviejose pagrindinėse mokyklose. Mokyklos pasirinktos atsitiktinai. Tikslūs mokyklų pavadinimai neskelbiami dėl etinių sumetimų. Iš viso tyrime dalyvavo 240 respondentų: 40 pedagogų ir 200 moksleivių.

3 lentelė

Tiriamųjų pedagogų demografinė charakteristika

Faktorius	Tiriamųjų grupės	Absoliutus dažnis	Santykinis dažnis %
Pedagogai			
Išsilavinimas	Aukštasis	40	100
	Aukštesnysis	-	-
Profesinė kvalifikacija	Mokytoja	9	22.5
	Vyr. Mokytoja	11	27.5
	Mokytojas metodininkas	19	47.5
	Mokytojas ekspertas	1	2.5
Mokomasis dalykas	Pradinis ugdymas	6	15
	Socialiniai mokslai	5	12.5
	Gamtos mokslai	4	10
	Informatika	3	7.5
	Matematika	3	7.5
	Lietuvių kalba	4	10
	Užsienio kalba	4	10
	Menai	4	10
	Darbai ir technologijos	3	7.5
	Kūno kultūra	4	10

Tyrime dalyvavo 40 (100%) pradinio ugdymo ir mokomųjų dalykų pedagogų, iš kurių 9 (22.5%) turi mokytojo, 11 (27.5%) – vyresniojo mokytojo, 19 (47.5%) – mokytojo metodininko kvalifikaciją.

Iš 40 (100%) pedagogų dalyvavo: 6 (15%) pradinio ugdymo, 5 (12.5%) socialinių mokslų, po 4 (10%) gamtos mokslų, lietuvių kalbos, užsienio kalbų ir menų, po 3 (7.5%) informatikos, matematikos ir technologijos mokytojus.

Pedagogų aukštasis išsilavinimas yra 100% (3 lentelė). Vadinasi, pedagogų, dalyvavusių apklausoje, kompetencija yra formaliai pakankama.

4 lentelė

Tiriamųjų pedagogų demografinė charakteristika

Faktorius	Tiriamųjų grupės	Absoliutus dažnis	Santykinis dažnis %
Pedagogai			
Amžius	20 – 30 metų	7	17.5
	31 – 40 metų	14	35
	41 – 50 metų	15	37.5
	Virš 50 metų	4	10
Pedagoginio darbo stažas	1 – 10 metų	9	22.5
	11 – 20 metų	15	37.5
	21 - 30 metų	15	37.5
	31 – 40 metų	1	2.5

Pedagoginio darbo stažas pasiskirstęs taip: nuo 1 – 10 metų stažo turi 22,5 proc., nuo 11 – 20 metų – 37,5 proc., 21 – 30 metų – 37,5 proc., 31 – 40 metų – 2,5 proc. (4 lentelė).

Mokyklose dirbančių pedagogių (visos apklaustos pedagogės buvo moterys) amžius pasiskirstęs taip: 17,5 proc. yra 20 -30 metų amžiaus, 35 proc. - 31 –40 m. amžiaus, 37,5 proc. – 41. – 50 m. amžiaus, 10 proc. – virš 50 m. amžiaus (4 lentelė). Taigi galima daryti prielaidą, kad mokytojos yra tinkamo amžiaus bei turinčios pedagoginio darbo patirtį darbui su gabiais vaikais.

5 lentelė

Duomenys apie tiriamuosius moksleivius

Faktorius	Tiriamųjų grupės	Absoliutus dažnis	Santykinis dažnis %
Mokiniai			
Klasė	7	42	21
	8	46	23
	9	60	30
	10	52	26
Lytis	Vyriška	112	56
	Moteriška	88	44

Tyrimė dalyvavo 200 (100%) moksleivių: 42 (21%) septintokai, 46 (23%) aštuntokai, 60 (30%) devintokų ir 52 (26%) dešimtokai. Iš jų – 112 (56%) berniukų ir 88 (44%) mergaitės (5 lentelė).

Pastaba: tirtų grupių respondentų reikalavimu, šiame darbe nenurodomi institucijų, kuriose atliktas tyrimas pavadinimai, tačiau komisijos reikalavimu, gynime jie gali būti atskleisti.

2.1.2. Tyrimo eiga. Tyrimas atliktas 2005/2006 mokslo metais atsitiktinai pasirinktose pagrindinėse mokyklose, gavus direktoriaus sutikimą tirti, apklausti mokinius ir pedagogus. Tiriamieji pedagogai ir moksleiviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, eiga ir duomenų panaudojimo sfera. Duomenys tyrimui buvo renkami, išdalinant anketas pedagogams ir mokiniams. Moksleiviams pateikta 16 teiginių, o mokytojams – 25 teiginiai. Kiekvienam teiginiui respondentai turėjo pasirinkti tinkamą atsakymą ir pažymėti jį pliuso ženklu (žr. priedas).

2.1.3. Tyrimo metodika. Tyrimo duomenys surinkti naudojant Narkevičienės, Almonaitienės, Janulionio, Rost (2002) parengtomis anketomis. Apklausoje dalyvavo septintų, aštuntų, devintų, dešimtų klasių moksleiviai ir pedagogai. Anketine apklausa buvo siekiama išsiaiškinti, kokia pagrindinėse mokyklose gabių moksleivių ugdymo dabartinė situacija. Anketose, skirtose moksleiviams, pradžioje buvo prašoma nurodyti, kelintoje klasėje mokosi, berniukas ar mergaitė. Kiti anketų teiginiai atskleidžia jų nuomonę apie esamą ir pageidaujamą situaciją. Pedagogų anketų pradžioje surenkami demografiniai tiriamųjų duomenys: amžius, išsilavinimas, darbo patirtis. Kiti anketų teiginiai skirti išsiaiškinti mokytojų nuomonę apie gabių moksleivių ugdymo situaciją mokykloje, kurioje jie dirba.

Mokytojų (ir moksleivių) požiūrį į esamą gabių vaikų ugdymo situaciją jų mokykloje bandyta atskleisti įvertinant šiuos teiginius:

1. Gabūs moksleiviai kartą per savaitę gali nelankyti pamokų, o šią dieną skirti savo intelektualinių gebėjimų ugdymui atskiroje domėjimosi srityje.
2. Gabiems moksleiviams leidžiama vieną ar kelis dalykus mokytis aukštesnėje klasėje.
3. Kursas “suspaudžiamas”, t.y., dalyko mokomoji medžiaga, kurią paprastai numatoma išdėstyti per 4 m., išdėstoma, pvz., per 3m.
4. Mokykloje yra atskiros programos gabiems moksleiviams.
5. Gabiems moksleiviams leidžiama “peršokti” klases.
6. Gabių moksleivių tėvus mokytojai informuoja apie ugdymo galimybes, pvz., nurodo konkrečią literatūrą, mokomąsias knygas, būrelius ir pan.
7. Gabūs moksleiviai ir po pamokų gali naudotis atitinkamų interesų tenkinimui reikalingomis priemonėmis specialiose mokyklos patalpose, pvz., bibliotekoje, kompiuterių klasėje.
8. Mokykloje rengiami dalykiniai konkursai/olimpiados.

9. Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami mokytojų
10. Mokytojai yra tinkamai pasiruošę darbui su gabiais moksleiviais.
11. Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami bendraamžių.
12. Mokykloje gabūs moksleiviai turi visas galimybes išspręsti jiems kylančias problemas.
13. Mokytojai skatinami dirbti su gabiais moksleiviais
14. Mokykloje yra pakankamai gabių vaikų ugdymui reikalingų priemonių, kurias moksleiviai gali naudoti savarankiškam mokymuisi namuose.
15. Mokykloje yra už gabių moksleivių ugdymą atsakingas asmuo.
16. Pirmiausia gabių jaunuolių ugdymu turi pasirūpinti tėvai (padėti pasirinkti laisvalaikio užsiėmimus, pvz., muzikos, teatro ar sporto būrelius).

Kaip matyti, šie teiginiai leidžia analizuoti gabių vaikų ugdymą instituciniu ir interpersonaliniu lygmenimis. Kai ugdymas analizuojamas instituciniu lygmeniu, į pirmą vietą iškyla mokyklos, kaip ugdymo proceso organizavimo institucijos, aspektas. Interpersonaliniu lygmeniu ugdymas nagrinėjamas kaip ugdytojo ir ugdytinių sąveika. Šios sąveikos turinys – informacijos srautai: tiesioginis ir grįžtamasis (Bitinas, 1996).

2.1.4. Tyrimo duomenų statistinės analizės programos charakteristika.

Šiame darbe tyrimo duomenys buvo apdoroti naudojantis statistinio paketo socialiniams mokslams (SPSS 13.0) ir MS Windows Excel programomis.

Skaičiuodami koreliacijos koeficientą tarp imties požymių, visada gausime skaičiavimo rezultatą — tam tikrą skaičių. Analizuodami šį skaičių, galime daryti išvadas apie ryšio tarp požymių buvimą ir aiškintis to priežastis. Tačiau tai įmanoma tik tada, kai esame įsitikinę, kad gautas koreliacijos koeficientas yra patikimas. Iš to išeina, kad apskaičiavus koreliacijos koeficientą būtina nustatyti jo patikimumą.

Formuluojant hipotezę apie koreliacijos koeficiento lygybę nuliui:

$H_0: \rho = 0$. Iškeliama nulinė hipotezė apie tarpusavio ryšio tarp požymių nebuvimą.

$H_a: \rho \neq 0$. Iškeliama alternatyvioji hipotezė apie tarpusavio ryšio tarp požymių buvimą.

Tikrinant hipotezę, kad koreliacijos koeficientas lygus nuliui, galima iš karto taikyti normaliajam skirstiniui būdingus dėsnius, nes tik esant koreliacijos koeficientui lygiam nuliui ($\rho = 0$), koreliacijos koeficiento skirstinys turi normaliojo skirstinio formą. Šiuo atveju nulinė hipotezė tikrinama apskaičiavus t_{sk} (Stjudento kriterijaus) reikšmę:

$$T_{sk.} = r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}.$$

čia:

n - imties variantų skaičius,

r — empirinė koreliacijos koeficiento reikšmė (Leonavičienė, 2006. p. 149).

p – reikšmė vadinamas mažiausias reikšmingumo lygmuo su kuriuo gali būti atmesta teisinga nulinė hipotezė (Leonavičienė, 2006, p. 75).

Hipotezė H_0 priimama, kai $p \geq \alpha$, šiuo atveju duomenys nėra tiesiškai priklausomi. H_0 atmetama ir priimama H_a , kai $p < \alpha$, tada duomenys yra tiesiškai priklausomi (Leonavičienė, 2006, p. 103).

2.2 Mokytojų ir mokinių nuomonių tyrimo rezultatai ir jų aptarimas.

Švietimo sistemoje vis labiau įsitvirtina humanistiniai idealai. Mokytojai stengiasi daugiau atkreipti dėmesį į mokinį, į jo turimą patirtį, jo reikmes, gabumus. Taigi mokymas tampa orientuotas į ugdytinį, į jo individualybę, o ne į atskiro dalyko mokymo programą. Pedagoginė teorija ir praktika siūlo įvairius būdus, metodus ir priemones, padedančias realizuoti individualizuotą ir diferencijuotą mokymą.

Šiame tyrime pateikti pedagogams ir moksleiviams teiginiai skirti tam, kad būtų išsiaiškinta, kokie ugdymo būdai yra naudojami.

2.2.1. Mokytojų požiūris į gabių vaikų ugdymą jų mokykloje. Aptariant teorinius gabiųjų vaikų ugdymo aspektus, matėme, jog tokių vaikų ugdymas iš esmės grindžiamas trimis pagrindiniais principais: ugdymo spartinimo, turtinimo ir diferencijavimo (Gage ir Berliner (1994), Southern, Jones ir Stanley (1993).

Atliktas tyrimas atskleidė tokią gabiųjų moksleivių ugdymo(si) situaciją, kurioje ugdymo spartinimas mokyklose praktiškai nėra realizuojamas (6 lentelė).

6 lentelė

Mokykloje taikomi spartinimo būdai

Esama situacija			Teiginys	Pageidaujama situacija		
sutinku	nesutinku	nežinau		sutinku	nesutinku	nežinau
0	40 (100%)	0	2. Gabiems moksleiviams leidžiama vieną ar kelis dalykus mokytis aukštesnėje klasėje	19 (47.5%)	9 (22.5%)	12 (30%)
0	37 (92.5%)	3 (7.5%)	3. Kursas "suspaudžiamas", t.y., dalyko mokomoji medžiaga, kurią paprastai numatoma išdėstyti per 4 m., išdėstoma, pvz., per 3m.	25 (62.5%)	12 (30%)	3 (7.5%)
0	40 (100%)	0	5. Gabiems moksleiviams leidžiama "peršokti" klases.	20 (50%)	16 (40%)	4 (10%)

--	--	--	--	--	--	--

Apklaustos teiginiai, kuriais buvo užkoduotos ugdymo spartinimo galimybės (2, 3, 5), respondentų buvo atmesti, įvertinant juos žodžiu „nesutinku“. Mintį, kad tokią situaciją lemia susiformavusios neigiamos pedagogų nuostatos, tenka atmesti, nes, atskleiddami pageidaujamą gabiųjų moksleivių ugdymo(si) situaciją, pedagogai teigiamai įvertino tokių moksleivių ugdymo proceso spartinimą (6 lentelė).

Taigi galima teigti, jog gabiųjų moksleivių ugdymo spartinimo problema yra institucinio lygmens: ugdymo procesas mokyklose nėra organizuotas taip, kad lanksčiai ir optimaliai prisitaikytų prie ugdymo dalyvių, šiuo atveju dalyvių mažumos, poreikių.

Gabiųjų vaikų ugdymo turinio turinimo galimybės atsiskleidė įvertinus 1, 6 ir 7 teiginius (7 lentelė).

7 lentelė

Mokykloje taikomi turinimo būdai

Esama situacija			Teiginys	Pageidaujama situacija		
sutinku	nesutinku	nežinau		sutinku	nesutinku	nežinau
0	40 (100%)	0	1. Gabūs moksleiviai kartą per savaitę gali nelankyti pamokų, o šią dieną skirti savo intelektualinių gebėjimų ugdymui atskiroje domėjimosi srityje.	21 (52.5%)	14 (35%)	5 (12.5%)
11 (27.5%)	25 (62.5%)	4 (10%)	6. Gabių moksleivių tėvus mokytojai informuoja apie ugdymo galimybes, pvz, nurodo konkrečią literatūrą, mokomas knygas, būrelius ir pan.	26 (65%)	10 (25%)	4 (10%)
10 (25%)	23 (57.5%)	7 (17.5%)	7. Gabūs moksleiviai ir po pamokų gali naudotis atitinkamų interesų tenkinimui reikalingomis priemonėmis specialiose mokyklos patalpose, pvz., bibliotekoje, kompiuterių klasėje.	35 (87.5%)	5 (12.5%)	0

Respondentai pedagogai nurodė, jog ugdymo turinimas, grindžiamas savarankišku mokymu(si) ne mokyklos aplinkoje, praktiškai yra nerealizuojamas. Visi apklausoje dalyvavę pedagogai – 40 (100%) – nurodo esant tokią ugdymo(si) situaciją: nelankyti pamokų (nors tik kartą per savaitę), bet savarankiškai plėtoti individualiuosius gebėjimus sau priimtinoje aplinkoje (1 teiginys), yra neįmanoma. Susidaro įspūdis, jog mokykla, kaip ugdymo institucija, yra sukūrusi gana uždara ir, matyt, mokiinių lankomumo kontrole pagrįstą ugdymo(si) erdvę.

Ugdymo uždarmo įspūdį sustiprina dar ir tai, jog su gabijų vaikų ugdymo turinio turinimu, nurodant konkrečią literatūrą, mokomasias knygas ir pan. (6 teiginys), pedagogai nėra linkę supažindinti moksleivių tėvus, vadinasi, ir įtraukti juos į vaikų ugdymą, kaip atsakingus, lygiaverčius ir bendradarbiaujančius partnerius.

Nėra galimybių moksleiviams po pamokų savarankiškai mokytis, naudojantis mokykloje atitinkamomis priemonėmis, patalpomis, – tai atispindi septintame teiginyje. O juk ypač informacinių technologijų naudojimas ugdymosi procese suteikia daugiau galimybių mokiniui tobulinti savo gebėjimus, skatina tolesnei veiklai, stiprina mokymosi motyvaciją.

Nurodydami pageidaujamą gabijų vaikų ugdymo situaciją turinio turinimo aspektu, respondentai įvertino teigiamai. Tik ugdymo turinimo organizavimui ne mokykloje pritarė mažiau, net 29 (72.5%) pasirinko atsakymą „nežinau“. Taigi galima teigti, kad mokytojai nėra tvirtai apsisprendę dėl mokinių savarankiško ugdymosi kitur, ne mokykloje, ir pamokų nelankymo, galbūt mokytojai mažai pasitiki mokiniais.

Ugdymo diferencijavimo principas, kuris apskritai yra reikšmingas bet kokių gebėjimų vaikams, buvo koduojamas 4, 8, 12, 14 ir 15 teiginiuose (8 lentelė).

8 lentelė

Mokykloje taikomi diferencijavimo būdai

Esama situacija			Teiginys	Pageidaujama situacija		
sutinku	nesutinku	nežinau		sutinku	nesutinku	nežinau
11 (27.5%)	29 (72.5%)	0	4. Mokykloje yra atskiros programos gabiems moksleiviams.	31 (77.5%)	5 (12.5%)	4 (10%)
40 (100%)	0	0	8. Mokykloje rengiami dalykiniai konkursai/olimpiados.	40 (100%)	0	0
8 (20%)	30 (75%)	2 (5%)	12. Mokykloje gabūs moksleiviai turi visas galimybes išspręsti jiems kylančias problemas.	38 (95%)	2 (5%)	0
7 (17.5%)	31 (77.5%)	2 (5%)	14. Mokykloje yra pakankamai gabijų vaikų ugdymui reikalingų priemonių, kuriomis moksleiviai gali naudoti savarankiškai mokymuisi namuose.	27 (67.5%)	9 (22.5%)	4 (10%)
6 (15%)	33 (82.5%)	1 (2.5%)	15. Mokykloje yra už gabijų moksleivių ugdymą atsakingas asmuo.	29 (72.5%)	4 (10%)	7 (17.5%)

Apklausoje rezultatai rodo, jog gabiuju moksleiviu ugdymo diferencijavimo situacija mokyklose yra nepatenkinama. Net 29 (72.5%) pedagogu teigia, jog ju mokyklose nera kuriamos gabiuju moksleiviu ugdymo programos, kurias suprantame, kaip pagrindinius gabiuju moksleiviu ugdyma reglamentuojancius dokumentus, apibrėžiancius visą gabiuju vaikų ugdymo spartinimo, turtinimo ir diferencijavimo strategija. Tie 11 (27.5%) pedagogu, sutikusių su teiginiu, jog „mokykloje yra atskiros programos gabiams moksleiviams“, matyt, su gabiais moksleiviais dirba pagal savo sudarytas, bet nepatvirtintas, neapbruotas programas.

Situacija isties paradoksali: pastaraisiais metais, i bendrojo lavinimo mokyklas integravus ivairiu negaliu turincu vaikų, pedagogai buvo priversti išmukti ir išmoko kurti modifikuotas ir adaptuotas ugdymo programas specialiuju poreikiu turintiems vaikams. Tačiau mūsų švietimo sistemoje nesusikūre tradicija tokias, individualiuosius poreikius ir gebėjimus atitinkančias programas rašyti gabiams mokiniams, nors gabieji moksleiviai plačiąja prasme irgi priklauso specialiuju poreikiu turincu vaikų grupei.

Kad mokyklose nera paisoma gabiuju vaikų poreikiu, rodo ir tie 30 (75 %) pedagogu, anketoje teigianciu, jog ju mokyklose besimokantys gabūs moksleiviai neturi galimybiu išspręsti visu jiems kylanciu problemu (12 teiginys). Šia minti dar sustiprina ir 33 (82.5%) pedagogai, nurodantys, jog ju mokyklose nera asmens, atsakingo už gabiuju vaikų ugdyma (15 teiginys). Vadinas, nera sukurto bendro visai mokyklai gabiuju moksleiviu ugdymo mechanizmo.

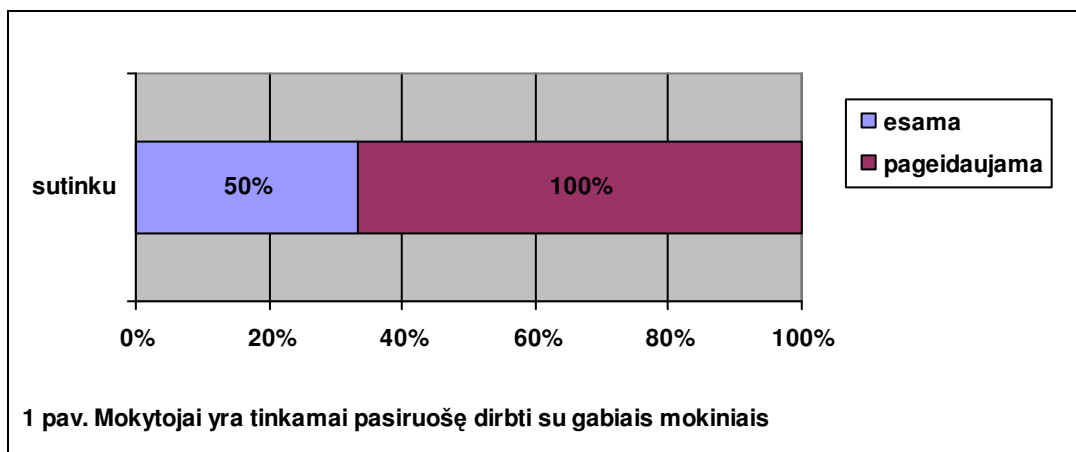
Be to, apklausoje rezultatai rodo, jog ugdymo(si) aplinka, kuri sudaro prielaidas efektyviam ugdymo diferencijavimui organizuoti, taip pat yra nepatenkinama: trūksta gabiuju vaikų ugdymui reikalingu priemoniu. Taip mano 31 (77.5 %) pedagogas (14 teiginys).

Susidaro ispūdis, jog vienintelis gabiuju moksleiviu ugdymo funkcionavimo ženklas yra ne viena dešimtmeti vykstančios mokomuju dalyku olimpiados ir konkursai. Tai patvirtina visi apklausoje dalyvavę respondentai – 40 (100%).

Lyginant esama gabiuju vaikų ugdymo(si) situacija su pageidaujama, aiškėja, jog pedagogai visus teiginis laiko sau priimtinus: gabiuju mokiniu ugdymo(si) programos kurtu 31 (77.5%) pedagogas, padetu spręsti jiems kylancias problemas – 38 (95%), sutiktu, jog mokykloje dirbtu už gabiuju vaikų ugdyma atsakingas asmuo, – 29 (72.5 %), noretu turtinti mokymo priemoniu baze – 27 (67.5%) ir vis dar pageidautu olimpiadu ir konkursu organizavimo 40 (100%) pedagogu.

Gabiuju moksleiviu mokytojai turetu turėti visiems mokytojams būdingu savybiu. Tačiau jie taip pat turi būti labai intelektualūs, kūrybiški, energingi, siekiantys tobulėti (Hallagan, Kauffman, 2003).

Respondentu buvo klausama, ar mokytojai yra tinkamai pasiruošę dirbti su gabiais mokiniais (1 pav.).

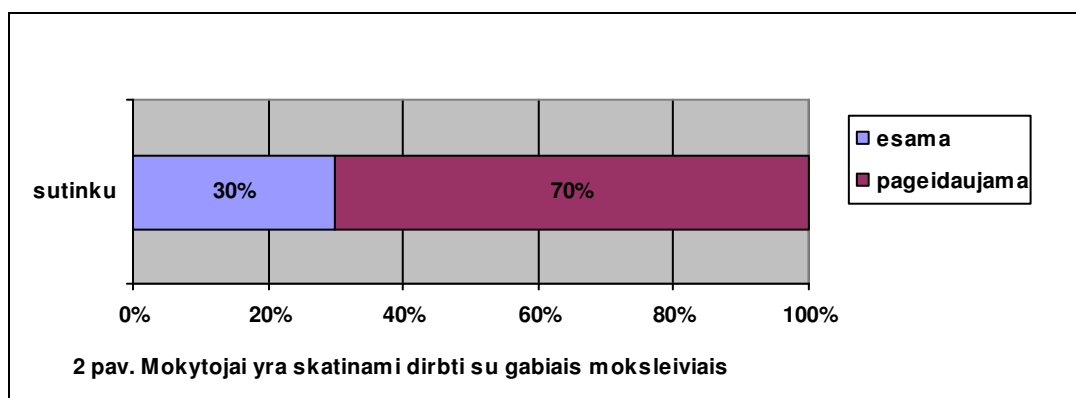

Įvertindami esamą ugdymo situaciją, net 20 (50%) pedagogų mano, jog jau dabar esantys tinkamai pasiruošę darbui su gabiais moksleiviais (1 pav.).

Pateikdami pageidautinos ugdymo situacijos viziją, visi 40 (100%) apklausoje dalyvavusių pedagogų mano, jog darbui su gabiais mokiniais turi būti tinkamai paruošti visi pedagogai (1 pav.). Ši teigiama nuostata patvirtina mintį, jog mokytojai yra atviri pokyčiams, suvokia gabiųjų vaikų ugdymo reikšmę ir svarbą, yra pasirengę plėtoti savo pedagoginę kompetenciją.

Būtina pažymėti, jog aukščiau minėti teiginiai (4, 8, 10, 12, 14, 15) iš esmės atspindi institucinį ugdymo lygmenį.

Interpretuojant juos, atsiranda tam tikro konflikto tarp pedagogų ir mokyklos, kaip ugdymo institucijos, pojūtis, kurį sustiprina ir 13 teiginio rezultatai (2 pav.).

Tik 12 (30%) mokytojų nurodo, jog yra skatinami darbui su gabiaisiais mokiniais. Tuo tarpu didžioji dauguma, net 28 (70%) mokytojų, pageidauja didesnio palaikymo dirbant su šiais vaikais. Vadinasi, nepaisant teigiamos pedagogų parengties interpersonaliniame lygmenyje, t.y. ugdytojo ir ugdyti-

nio sąveikos lygmenyje, mokyklos, kaip ugdymo organizatorės, nėra sukūrusios tinkamo gabių vaikų ugdymo(si) modelio, jungiančio visus ugdymo realybės lygmenis (Bitinas 1996) : intrapersonalinį, t.y. vidinį ugdytinio lygmenį, interpersonalinį, institucinį. (Apie sociaterinį, t.y. valstybinį lygmenį šiame darbe nebus kalbama.)

Analizuojant gabijų moksleivių ugdymo(si) ypatumus, būtina atkreipti dėmesį ir į socialinį – psichologinį klimatą, kuriame tas ugdymas(is) vyksta.

Įvairių (Gross, 1994, Winner, 1996 ir kt.) autorių tyrimų duomenys rodo, kad aukštus gebėjimus turintiems moksleiviams dažnai kyla socialinės adaptacijos problemų, susijusių su referentinės grupės atstūmimu ir savo identifikacijos poreikio nepatenkinimu. Be to, realizuodami didelius gabumus, moksleiviai dažnai patenka į įvairias frustracijas lemiančias situacijas – dalyvauja olimpiadose, konkursuose, laiko testus, o tai sukelia didelę įtampą ir stresą (Narkevičienė, 2000).

Apklausoje pateiktais 9 ir 11 teiginiais domėtasi, ar gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami mokytojų ir bendraamžių.

8 lentelė

Mokytojų ir bendraamžių nuostatos gabių moksleivių atžvilgiu (mokytojų požiūriu)

Esama situacija			Teiginys	Pageidaujama situacija		
sutinku	nesutinku	nežinau		sutinku	nesutinku	nežinau
19 (47.5%)	11 (27.5%)	10 (25%)	9. Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami mokytojų	27 (67.5%)	0	13 (32.5%)
6 (15%)	26 (65%)	8 (20%)	11. Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami bendraamžių.	31 (77.5%)	0	9 (22.5%)

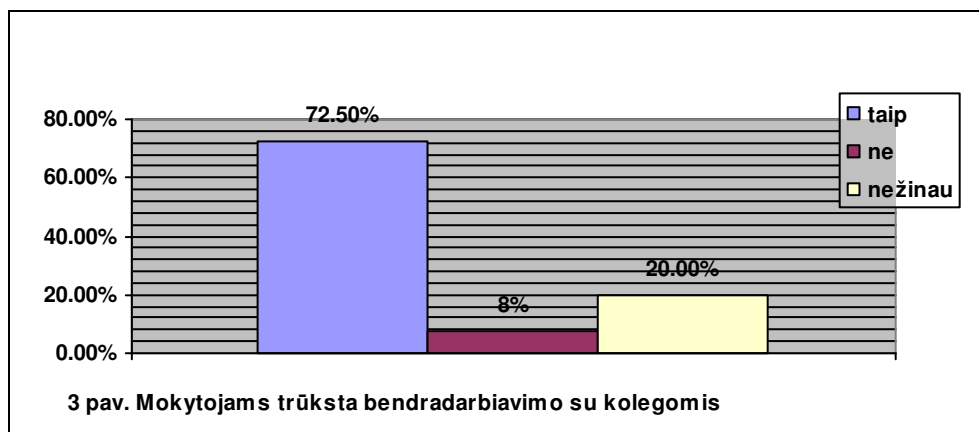
Pedagogų nuomone, gabūs mokiniai yra labiau gerbiami mokytojų nei jų bendraamžių. Tai, kad gabius mokinius gerbia tik 6 (15%) jų bendraamžių, patvirtina nepakantumo ir nesugebėjimo toleruoti „kitoki“ greta savęs ir rodo esant netinkamą socialinį – psichologinį klimatą gabijų atžvilgiu (plačiau 2.4. skyriuje).

Tiesa, visi šie teiginiai daugiau atspindi institucinį ugdymo lygmenį. Tikėtina, jog pedagogai bus pasiruošę dirbti su gabiais mokiniais tuomet, kai ugdymo institucija sukurs tinkamas sąlygas tokiam darbui (standartizuota ugdymo programos forma, atsakingas asmuo, mokymo bazė ir pan.).

Greta anketos teiginių apklausoje dalyvavę Klaipėdos miesto pagrindinių mokyklų pedagogai galėjo plačiau atskleisti savo nuomonę apie gabių vaikų ugdymą.

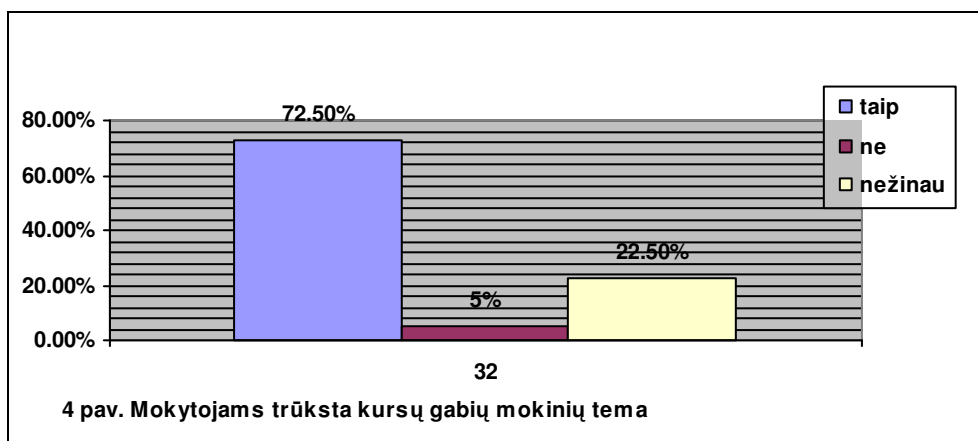
Apdorojus duomenis, paaiškėjo, jog mokytojams svarbūs šie gabių vaikų ugdymo aspektai:

Kolegialus bendradarbiavimas. Mokytojams, dirbantiems su gabiais mokiniais, svarbu bendradarbiauti ir susilaukti praktinės – metodinės bei psichologinės paramos iš kolegų. Tarpusavio bendradarbiavimas svarbus ne tik tarp klasės auklėtojų ir dalykų mokytojų, bet ir tarp mokytojų ir kitų sričių specialistų (psichologų, specialiųjų pedagogų ir pan.).

Remiantis tyrimo duomenimis, 29 (72.5%) mokytojai mano, kad trūksta bendradarbiavimo su patyrusiais gabių vaikų ugdymo srityje kolegomis (3 pav.). Be to, išryškėjo silpnas koreliacinis ryšys tarp kolegialaus bendradarbiavimo šalininkų ir jų profesinės kvalifikacijos ($r = 0,248$): respondentai, turintys aukštesnę kvalifikaciją, labiau nei žemesnės kvalifikacijos pedagogai, akcentuoja bendradarbiavimo su kolegomis poreikį ir svarbą.

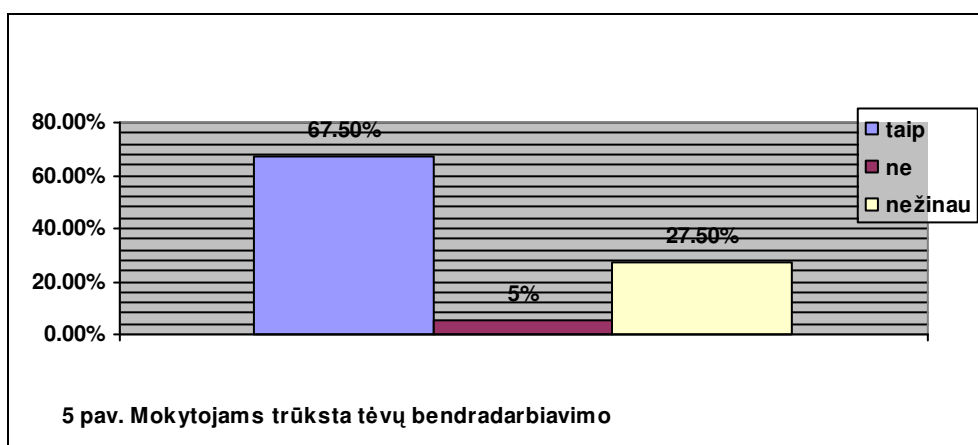
Profesinės kvalifikacijos kėlimas. Nors daugiausia akcentuojamas gabių moksleivių akademinų ir socialinių įgūdžių formavimas, tačiau taip pat labai svarbu suteikti galimybę ir mokytojams vystyti jų pačių darbo įgūdžius su gabiais vaikais. Todėl turėtų būti siūloma lankyti gabių vaikų ugdymo tema kursas. Mokytojams naujos informacijos suteikimas yra naudingas sėkmingam mokinių gabumų ugdymui.

Remiantis tyrimo duomenimis, 29 (72.5%) respondentai teigia, kad trūksta kursų ir seminarų gabių vaikų ugdymo klausimais (4 pav.). Įdomu tai, jog kursų ir seminarų, skatinančių profesinę raidą, trūkumą akcentavo aukštesnę profesinę kvalifikaciją turintys pedagogai: nustatytas koreliacinis ryšys tarp manančių, jog kursų trūksta, ir jų profesinės kvalifikacijos ($r = 0,368$).

Taigi aukštesnės kvalifikacijos pedagogai labiau pabrėžė, kad kvalifikacijos kėlimas yra reikšmingas pedagogo darbe, nes mokytojas turi jaustis saugiai ir profesiskai stiprus dirbdamas su gabiais vaikais.

Moksleivių tėvų bendradarbiavimas. Šeima ir mokykla yra dvi svarbiausios auklėjimo institucijos. Mokyklą ir šeimą jungia tas pats ugdymo objektas – vaikas.

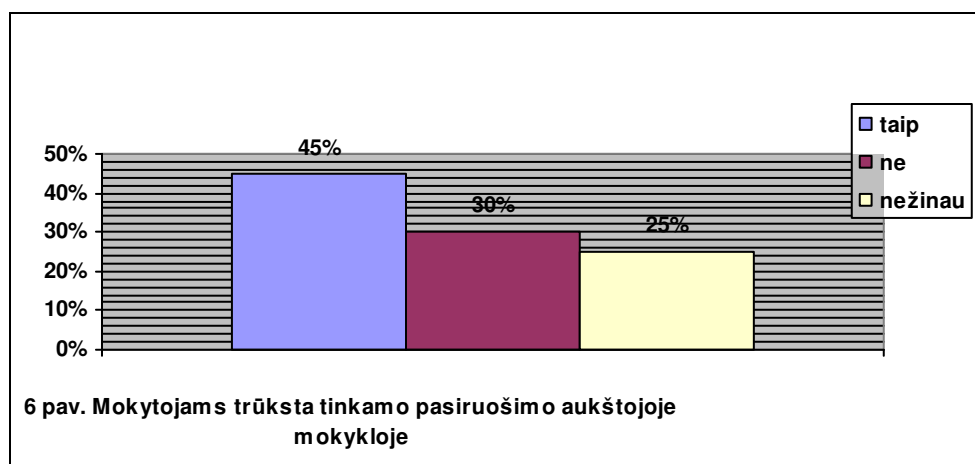
Remiantis tyrimo duomenimis, 27 (67,5%) apklausoje dalyvavusių mokytojų teigia, kad jiems trūksta moksleivių tėvų palaikymo, pritarimo, bendradarbiavimo. Šie pedagogai mano, jog tėvai turėtų visapusiškai dalyvauti gabaus vaiko ugdyme, būti lygiaverčiais ugdymo proceso partneriais ir dalyvauti atsakomybe už vaikų gabumų plėtojimą. Be to, nustatytas silpnas koreliacinis ryšys tarp moky-

tojų, manančių, jog tėvų bendradarbiavimo trūksta, ir jų pedagoginio darbo stažo ($r = 0,372$) bei amžiaus ($r = 0,310$). Koreliacinių ryšių analizė liudija, kad vyresnio amžiaus, vadinasi, ir didesnę darbo patirtį turintys, pedagogai labiau linkę bendradarbiauti su mokinių tėvais. Tai rodo ir gana aukštą patyrusių ir vyresnio amžiaus pedagogų savęs vertinimą.

Pedagogų profesinio parengimo kokybė aukštosiose mokyklose. Ugdant gabius vaikus, ypatingas vaidmuo tenka mokytojui. Todėl mokytojams keliami ypatingi reikalavimai dėl jų parengimo dirbti su gabiais mokiniais kompetencijos.

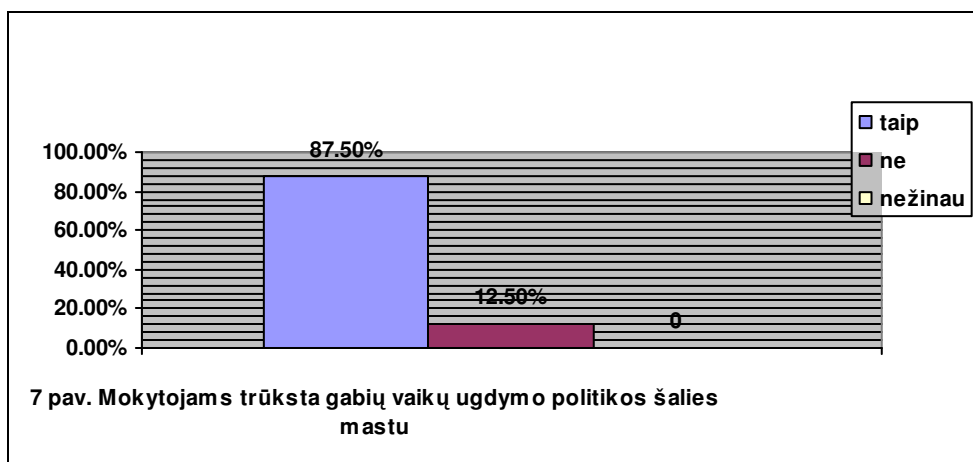
Lietuvos aukštosios mokyklos, rengiančios pedagogus, turėtų užtikrinti, kad būsimieji pedagogai įgytų tinkamą kompetenciją darbui su gabiais mokiniais.

Apklausoje dalyvavę pedagogai mano, jog Lietuvos aukštosios mokyklos, rengiančios pedagogus, mažai dėmesio skiria gabių vaikų ugdymui reikalingų pedagoginių kompetencijų plėtojimui (6 pav.).

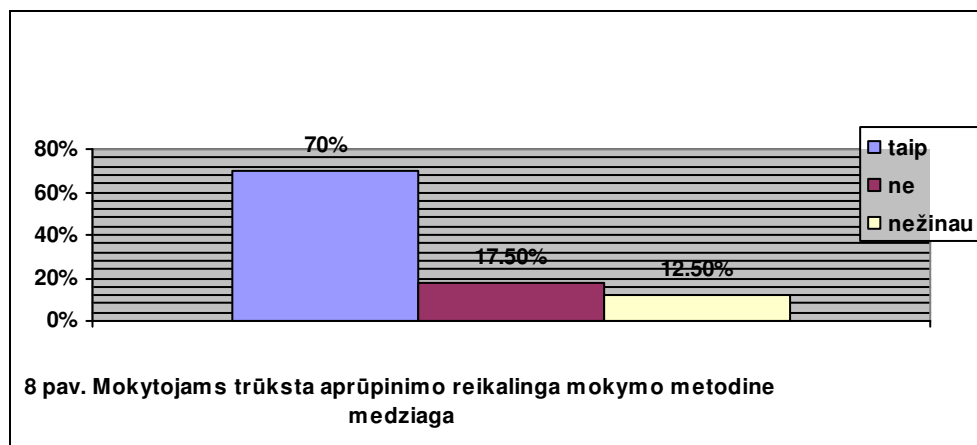
Remiantis tyrimo duomenimis, kokybiško pedagogų parengimo darbui su gabiais mokiniais aukštosiose mokyklose pasigedo 18 (45%) apklaustųjų mokytojų. Be to, nustatytas stiprus koreliacinis ryšys tarp taip manančių mokytojų pedagoginio darbo stažo ($r = 0,732$) ir amžiaus ($r = 0,507$). Galima teigti, kad vyresnio amžiaus pedagogai mokėsi pagal sovietmečio mokymo programas, kuriose nebuvo akcentuojamas gabių mokinių ugdymas, todėl jie labiau akcentavo nepasiruošimą aukštojoje mokykloje.

Gabių vaikų ugdymo politika šalies mastu. Respondentų nuomone, valstybės vykdoma gabių vaikų ugdymo turinio politika šiuo metu neužtikrina gabių mokinių mokymosi aplinkos vystymo.

Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad beveik visi pedagogai pritaria, jog yra labai svarbi bendra gabių vaikų ugdymo politika šalies mastu (7 pav.).

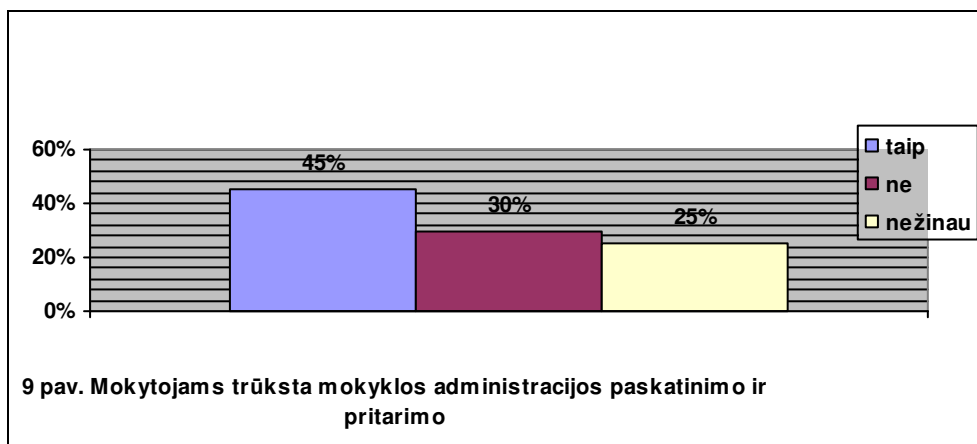
Materialinė bazė. Svarbu, kad ugdymo aplinka tarnautų ugdymo proceso kaitai. Siekiant gabių vaikų ugdymo gerinimo, reikšmingas vaidmuo tenka mokymo priemonėms. Tyrimo metu respondentų buvo prašoma atsakyti, ar trūksta aprūpinimo reikalinga mokymo metodine medžiaga.

Taigi 28 (70%) mokytojai pasigedo mokymo priemonių, įgalinančių pedagogus lengviau diferencijuoti ugdymą.

Vertinant pedagogų nuomonę, ar trūksta aprūpinimo reikalinga mokymo metodine medžiaga, išryškėjo silpnas koreliacijos ryšys su respondentų pedagoginiu stažu ($r = 0,291$). Šis ryšys rodo, jog pedagogai, turintys darbo stažą iki 20 metų, labiau pasigedo reikiamos metodinės medžiagos.

Administracijos palaikymas. Ugdymo proceso kaita vyksta aktyvių pedagogų dėka, tačiau mokyklose dar labai daug inercijos. Taip yra todėl, kad nepakankamai skatinami mokytojai, generuojantys naujas idėjas. Tai atsispindi 9 paveiksle.

Pedagogų manymu, t.y. 18 (45%) respondentų nuomonė, trūksta administracijos dėmesio. 12 (30%) mano, kad pakanka administracijos palaikymo ir pritarimo, o 10 (25%) abejoja.

Vertinant mokytojų nuomonę, ar trūksta mokyklos administracijos paskatinimo ir pritarimo, nustatytas silpnas koreliacinis ryšys su profesine kvalifikacija ($r = 0,338$). Galima teigti, kad aukštesnės kvalifikacijos mokytojai mano, kad turėtų būti labiau skatinami.

Išvada. Siekiant išsiaiškinti, ko mokytojams trūksta dirbant su gabiais mokiniais, paaiškėjo, kad respondentai pasigenda geresnio finansavimo, informacijos ir bendradarbiavimo su patyrusiais šioje srityje pedagogais. Daugiausia pedagogai pritaria, jog gabių vaikų ugdymo kokybei garantuoti reikalinga tobulinti gabių vaikų ugdymo politiką visos šalies mastu, tobulinti pedagogų kvalifikaciją bei turėtų būti glaudesnis bendradarbiavimas tarp tėvų ir mokytojų.

2.2.2. Moksleivių požiūris į gabių vaikų ugdymą jų mokykloje. Kaip moksleiviai mano, kokia yra ugdymo situacija mokykloje ir kokie diferencijavimo metodai yra naudojami, pateikta devintoje lentelėje.

9 lentelė

Moksleivių nuomonė apie gabių vaikų ugdymą mokykloje

Esama situacija			Teiginys	Pageidaujama situacija		
sutinku	nesutinku	nežinau		sutinku	nesutinku	nežinau
1 (0,5%)	189 (94,5%)	10 (5%)	1. Gabūs moksleiviai kartą per savaitę gali nelankyti pamokų, o šią dieną skirti savo intelektualinių gebėjimų ugdymui atskiroje domėjimosi srityje.	90 (45%)	49 (24,5%)	61 (30,5%)
			2. Gabiems moksleiviams lei-			

0	185 (92,5%)	15 (7,5%)	džiama vieną ar kelis dalykus mokytis aukštesnėje klasėje.	31 (15,5)	150 (75%)	19 (9,5%)
0	190 (95 %)	10 (5 %)	3. Gabiems moksleiviams leidžiama “peršokti” klases.	32 (16%)	148 (74%)	20 (10%)
76 (38 %)	100 (50 %)	24 (12 %)	4. Gabių moksleivių tėvus mokytojai informuoja apie ugdymo galimybes, pvz., nurodo konkrečią literatūrą, mokomąsias knygas, būrelius ir pan.	120 (60%)	39 (19,5%)	41 (20,5%)
2 (1 %)	170 (85%)	28 (14%)	5. Mokykloje gabūs moksleiviai turi visas galimybes išspręsti jiems kylančias problemas.	36 (18%)	140 (70%)	24 (12%)
0	155 (77.5%)	45 (22.5%)	6. Mokykloje yra atskiros programos gabiems moksleiviams.	30 (15%)	159 (79,5%)	11 (5,5%)
200 (100 %)	0	0	7. Mokykloje rengiami dalykiniai konkursai /olimpiados.	171 (85,5%)	29 (14,5%)	0
30 (15%)	119 (59.5%)	51 (25.5%)	8. Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami bendraamžių.	120 (60%)	76 (38%)	4 (2%)
100 (50 %)	76 (38 %)	24 (12 %)	9. Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami mokytojų	66 (33%)	80 (40%)	54 (27%)
166 (83%)	27 (13,5%)	7 (3,5%)	10. Mokytojai yra tinkamai pasiruošę darbui su gabiais moksleiviais.	169 (84,5%)	2 (1%)	29 (14,5%)
18 (9%)	28 (14%)	154 (77%)	11. Mokykloje yra už gabių moksleivių ugdymą atsakingas asmuo.	52 (26%)	118 (59%)	30 (15%)
24 (12%)	152 (76%)	24 (12%)	12. Mokykloje yra pakankamai gabių vaikų ugdymui reikalingų priemonių, kuriomis moksleiviai gali naudoti savarankiškam mokymuisi namuose.	100 (50%)	16 (8%)	84 (42%)
54 (27%)	140 (70%)	6 (3%)	13. Gabūs moksleiviai ir po pamokų gali naudotis atitinkamų interesų tenkinimui reikalingomis priemonėmis specialiose mokyklos patalpose, pvz., bibliotekoje, kompiuterių klasėje.	177 (88,5%)	21 (10,5%)	2 (1%)
5 (2.5%)	162 (81%)	33 (16.5%)	14. Kursas “suspaudžiamas”, t.y. dalyko mokomoji medžiaga, kurią paprastai numatoma	47 (23.5%)	120 (60%)	33 (16.5%)

			išdėstyti per 4 m., išdėstoma, pvz., per 3m.			
130 (65%)	40 (20%)	30 (15%)	15. Pirmiausia gabių jaunuolių ugdymu turi pasirūpinti tėvai (padėti pasirinkti laisvalaikio užsiėmimus, pvz., muzikos, teatro ar sporto būrelius)	140 (70%)	30 (15%)	30 (15%)
76 (38%)	24 (12%)	100 (50%)	16. Mokytojai skatinami dirbti su gabiais moksleiviais.	114 (57%)	10 (5%)	76 (38%)

Remiantis tyrimo rezultatais (9 lentelė), galima teigti, jog gerai išnaudojama tik viena galimybė gabių vaikų ugdymui – mokyklose rengiami dalykiniai konkursai ir olimpiados (7 teiginys). Šiam teiginiui pritarė net 200 (100%) apklaustųjų moksleivių. Tačiau tai, kad kitų teiginių vertinimai yra neigiami, verčia galvoti apie tai, kokią paskirtį turi mokykloje rengiami konkursai ir olimpiados. Ypač turint galvoje tą faktą, kad teiginiui “mokykloje yra atskiros programos gabiesiems moksleiviams” nepritarė nei vienas mokinys – respondentas. Susimąstyti verčia ir tai, kad visos kitos galimybės, kurios neabejotinai susijusios su gabių moksleivių ugdymu, tiesiogiai turi įtakos moksleivių pasiekimams konkursuose ir olimpiadose, buvo įvertinti neigiamai (1, 2, 3, 4, 12, 13, 14 teiginiai). Žinoma, visa tai gali atrodyti visiškai natūraliai su viena išlyga – jei olimpiados tėra skirtos moksleivių turimo potencialo, bet ne jo realizavimo, įvertinimui. Be to, moksleivių vertinimai leidžia manyti, jog metodų įvairovės teikiamos galimybės ugdymo procesui organizuoti nėra išnaudojamos. Beje, mokymo diferencijavimas naudingas ir reikalingas ne tik gabiesiems moksleiviams. Pažvelgę į vienuoliktą teiginį, matome, kad mokyklose trūksta informacijos, net 154 (77%) moksleiviai nežino, ar mokykloje yra už gabių moksleivių ugdymą atsakingas asmuo, ar ne. Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, jog moksleiviai pasitiki savo mokytojų kompetencija, 166 (83%) apklaustieji mano, kad mokytojai yra tinkamai pasirošę darbui su gabiais moksleiviais (10 teiginys).

Išryškėjo dar vienas labai svarbus faktas, susijęs su gabių moksleivių ugdymosi emociniu fonu. Būtina atkreipti dėmesį į teiginių “mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami mokytojų” ir “mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami bendraamžių” vertinimus. Tik 30 (15%) moksleivių sutinka visiškai, jog gabūs moksleiviai mokykloje yra gerbiami ir mėgstami bendraamžių. Visiškai su šiuo teiginiu nesutinka 119 (59.5%) apklaustųjų. Be to, skirtumas tarp mokytojų ir moksleivių požiūrio į gabius mokinius yra itin ryškus: 100 (50%) respondentų mano, jog mokytojai gerbia ir vertina gabius mokinius, 76 (38%) su šiuo teiginiu nesutinka (plačiau 2.4. skyriuje).

Teiginių vertinimai rodo, kad gabių vaikų ugdymas pirmiausia yra tėvų rūpestis (teiginiui pritarė 130 (65%) apklaustųjų moksleivių. Tačiau 4 teiginys „gabių moksleivių tėvus mokytojai informuoja

apie ugdymo galimybes“ buvo įvertintas neigiamai 100 (50%) respondentų, o 24 (12 %) moksleiviai pasisakė apie tokį tėvų ir mokytojų bendradarbiavimą nežiną (plačiau 2.4. skyriuje).

Pažvelgus į pageidaujamą situaciją, matome, kad moksleiviai pageidauja, jog mokykloje būtų naudojami įvairūs mokymo metodai. Tik mokyklose rengiamų dalykinių konkursų ir olimpiadų 29 (14.5%) moksleiviai pageidauja mažiau nei įvertino esamą situaciją. Labiausiai moksleiviai nepageidauja, jog būtų taikomi spartinimo būdai. Tik nedaugelis mokinių pritaria, kad būtų gabiems moksleiviams leidžiama vieną ar kelis dalykus mokytis aukštesnėje klasėje – 31 (15.5%), kad gabiems moksleiviams būtų leidžiama “peršokti” klases – 32 (16%), kursas “suspaudžiamas”, t.y. dalyko mokomoji medžiaga, kurią paprastai numatoma išdėstyti per 4 m., išdėstoma, pvz., per 3m. – 47 (23.5%). Taip pat mažai kas pageidauja, kad mokykloje būtų atskiros programos gabiems moksleiviams – 30 (15%), kad būtų už gabių moksleivių ugdymą atsakingas asmuo – 52 (26%). Tikriausiai tokį vertinimą lemia noras, kad mokykloje, klasėje būtų užtikrinamas socialinis tęstinumas ir nebūtų mokinių, su kuriais elgiamasi ne taip, kaip su visais.

Atsižvelgiant į mokinių pageidaujamą situaciją, kad gabieji nebūtų išskirti iš kitų, mokytojai ir mokyklos turėtų organizuoti gabiųjų ugdymą klasėse įvairiomis formomis.

2.3. Gabių vaikų ugdymo situacijos mokytojų ir mokinių vertinimų palyginimas

Atliekant tyrimą, kokia yra gabių vaikų ugdymo situacija mokyklose, svarbu ne tik įvertinti, kaip vertina esamą situaciją mokytojai, mokiniai, kokios situacijos yra pageidaujama, bet ir tai, ar ji vienodai vertinama mokytojų ir mokinių. Todėl vienas šio darbo uždavinių – palyginti mokytojų ir mokinių nuomones.

Nagrinėjant mokytojų ir moksleivių sutikimą egzistuoja stipri tiesioginė priklausomybė ($r = 0,884$). Tam tikrais klausimais mokytojai ir moksleiviai reagavo vienodai. Panaši situacija nagrinėjant mokytojų ir moksleivių nesutikimą, šiuo atveju koreliacija mažesnė ($r = 0,723$).

Labai tipri tiesioginė koreliacija astebima tarp jaunesnių ir vyresnių moksleivių sutikimo ($r = 0,912$). Tai yra kuo daugiau sutinkančių jaunesnių moksleivių, tuo daugiau sutinkančių ir vyresnių ir atvirkščiai. Panaši situacija, su nežymiai mažesniais koreliacijos koeficientais nagrinėjant nesutikimą ($r = 0,880$) ir nežinojimą ($r = 0,860$).

Stipri atvirkštinė priklausomybė egzistuoja tarp sutikimo ir nesutikimo vyresnių moksleivių tarpe ($r = -0,795$), tarp jaunesnių moksleivių ši priklausomybė mažesnė ($r = -0,577$). Greičiausiai ši koreliacija yra mažesnė, nes jaunesnių moksleivių nesutikimas dar koreliuoja su nežinojimu ($r = -0,545$).

Palyginus pageidaujamos situacijos nuostatas išryškėjo labai stipri atvirkštinė priklausomybė tarp mokytojų sutikimo ir nesutikimo ($r = -0,960$). Tai parodo, kad mokytojų nuomonės sutampa, kuo daugiau sutinkančių, tuo mažiau nesutinkančių ir atvirkščiai. Ši situacija mokinių tarpe yra panaši, tik koreliacijos koeficientas parodo ne tokią stiprią priklausomybę, kaip tarp mokytojų ($r = -0,717$). Taip galėjo atsitikti dėl to kad mokinių sutikimas koreliuoja su nežinojimu ($r = -0,701$). Tai yra dėl pageidaujamos situacijos mokytojų nuomonės daugiau sutampa, o moksleiviai linkę abejoti.

Vidutinė tiesioginė priklausomybė matosi dėl pageidaujamos situacijos sutikimo tarp moksleivių ir mokytojų ($r = 0,548$).

Stipriai koreliuoja moksleivių sutikimas ir nesutikimas kaip vyresniųjų tarpe ($r = -0,960$), taip ir jaunesniųjų tarpe ($r = -0,931$).

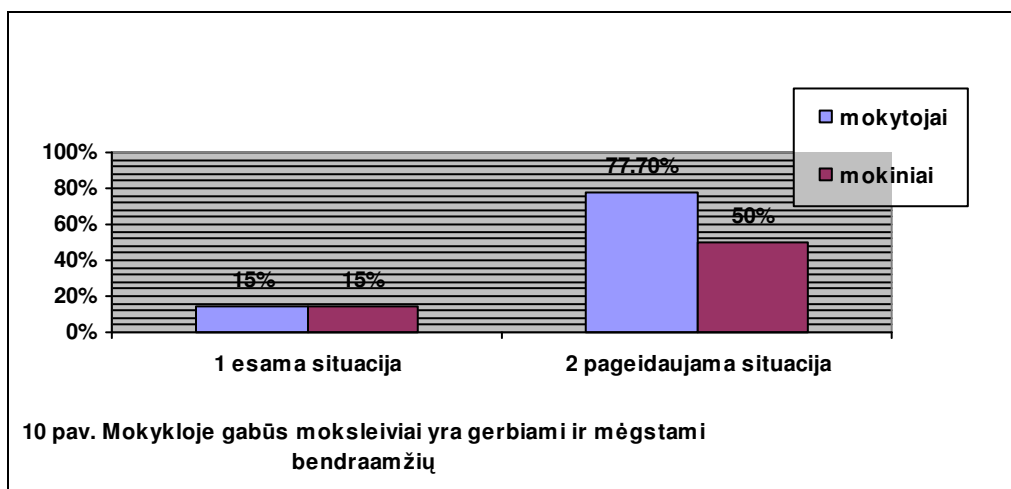
Stipri tiesioginė priklausomybė tarp jaunesnių ir vyresnių moksleivių sutikimo ($r = 0,716$) ir nesutikimo ($r = 0,749$). Tai yra jaunesnių ir vyresnių moksleivių nuomonės sutampa.

Taigi remiantis koreliacijos duomenimis, galima teigti, kad mokinių nuomonė yra daug kuo artima mokytojų nuomonei.

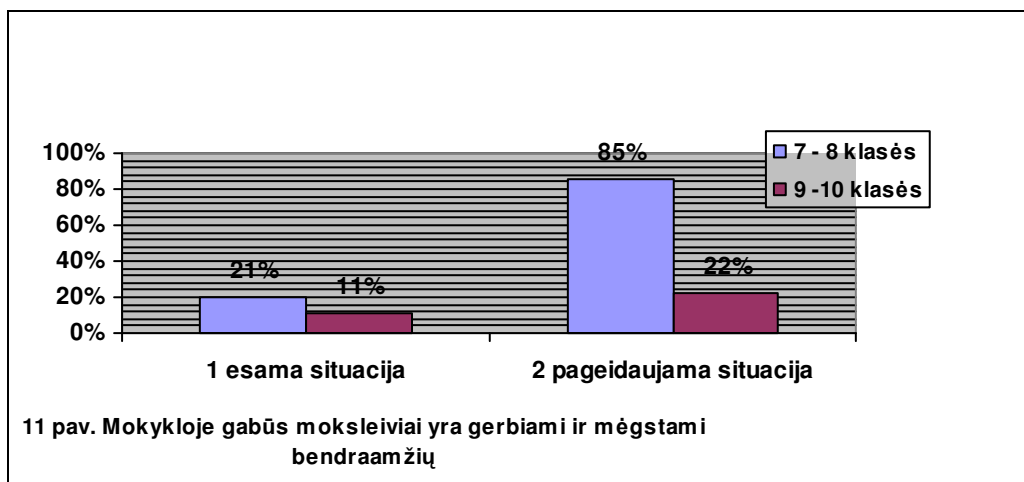
2.4. Nuostatų tyrimo rezultatai ir jų analizė

2.4.1. Mokytojų ir bendraamžių požiūris į gabius moksleivius. Mokyklos bei klasės, kuriose mokosi gabūs moksleiviai, yra labai svarbus psichologinis klimatas. Į asmens gabumus žvelgiant kaip į galimybes, kurių atskleidimas priklauso nuo įvairių veiksnių bei ugdymo sąlygų, viena iš tinkamų prielaidų – pozityvus šalia esančių mokinių ir mokytojų požiūris į išskirtiniais gabumais pasižymintį vaiką. Požiūris į kitą asmenį gali implikuoti išankstinį nusiteikimą ir daryti įtaką elgesiui. Gerai, kada mokytojas sudaro tinkamas sąlygas vaiko bendravimo įgūdžiams stiprinti. Pati mokyklos, klasės aplinka – galingas įrankis, skatinantis tinkamų įgūdžių formavimą (Narkevičienė, Almonaitienė, Janulionis, Rost, 2002). Labai svarbu gabiesiems surasti draugų, turinčių bendrų pomėgių, interesų. Todėl svarbu atskirai aptarti respondentų požiūrius į gabius mokinius.

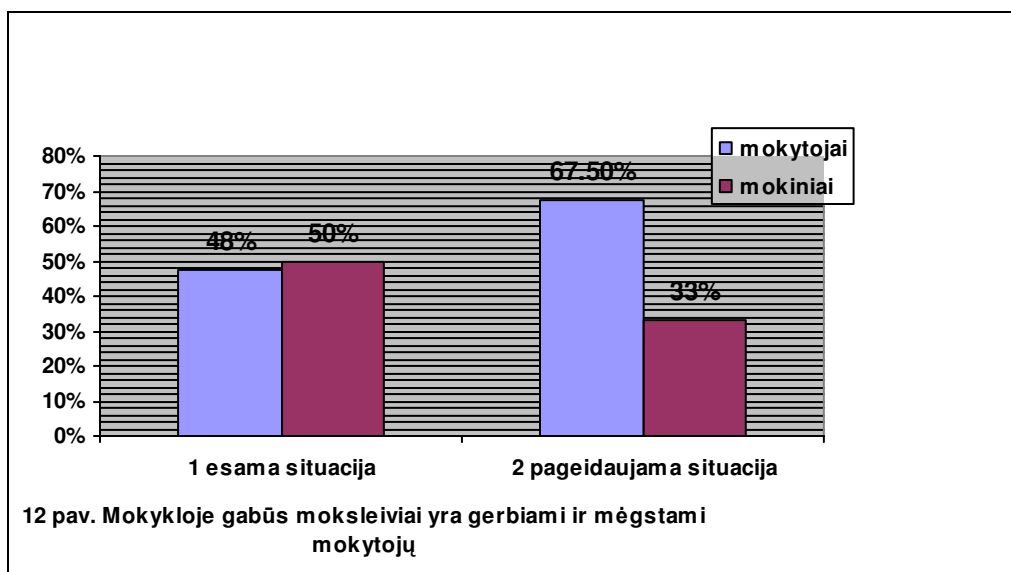
Mokytojų ir mokinių buvo klausama, ar gabius moksleivius gerbia ir vertina jų bendraamžiai.

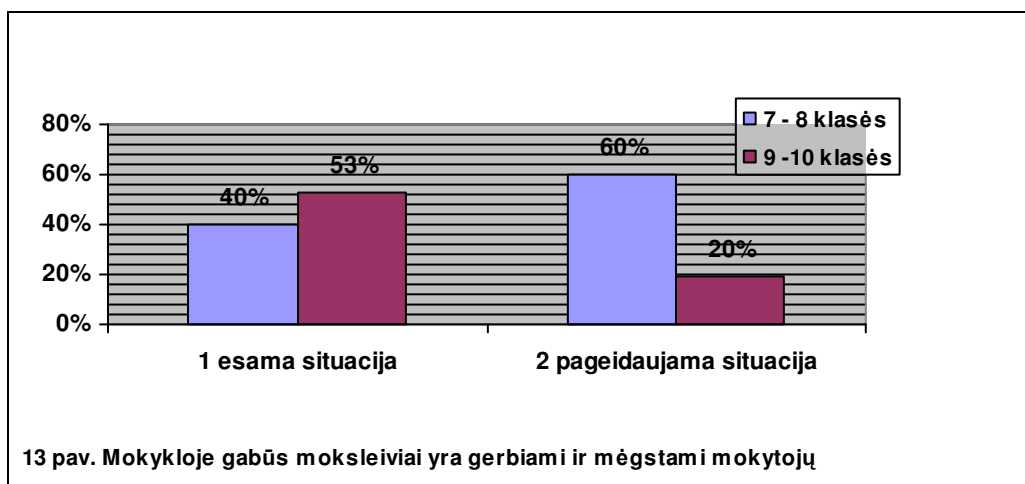
Tiek pedagogai, tiek ir moksleiviai mano, kad bendraamžių požiūris į gabius moksleivius yra neigiamas, nes tik po 15 % respondentų pritarė, kad gabieji yra gerbiami. Moksleiviai, kaip ir pedagogai, pageidauja teigiamo požiūrio, tačiau ne taip ryškiai, kaip mokytojai pageidautų (10 pav.).

Lyginant skirtingo amžiaus (klasių) moksleivių atsakymus, matyti, kad devintų, dešimtų klasių moksleiviai išsakė daug didesnę nepritarimą šiam teiginiui nei septintų ir aštuntų klasių moksleiviai (11pav.). Jaunesnių klasių moksleiviai taip pat daug labiau įsitikinę, kad bendraamžių požiūris į gabiuosius turėtų būti teigiamas (85%).

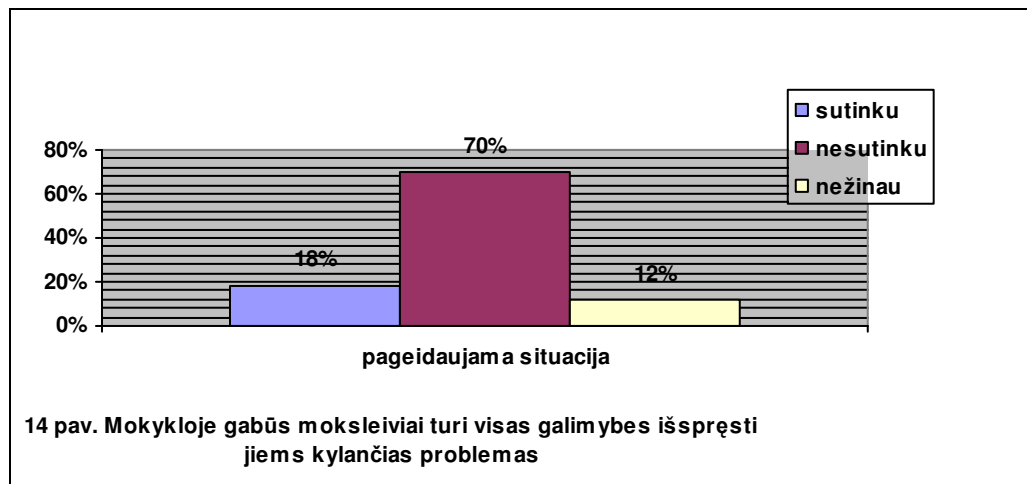

Mokytojų ir mokinių taip pat buvo klausiama apie esamą ir pageidautiną mokytojų požiūrį į gabius mokinius. Remiantis tyrimo duomenimis (12 pav.), 67,5% mokytojų pageidauja teigiamesnės nuostatos nei, jų nuomone (48%), yra dabartinė. Tuo tarpu mokiniai (33%) pageidauja, kad mokytojų požiūris į gabius vaikus būtų ne toks teigiamas, koks, jų nuomone (50%), yra šiuo metu.

Akivaizdu, kad skiriasi jaunesnių ir vyresnių klasių moksleivių vertinimai gabių draugų atžvilgiu. Septintų, aštuntų klasių moksleiviai (40%) teiginiui, kad gabieji yra gerbiami ir mėgstami mokytojų, pritaria mažiau nei devintų, dešimtų klasių moksleiviai (53%). Pageidaujamos situacijos nuomonės į gabius vaikus labiau išsiskyrė. Jaunesnių klasių moksleiviai (60%) mano, kad gabieji turėtų būti labiau gerbiami mokytojų nei yra dabar, o 9 – 10 klasių moksleiviai mano atvirkščiai. Pritarė tik 20% moksleivių.

Tai, kad gabieji mokiniai nėra mėgstami ir gerbiami bendraamžių, patvirtina ir penkto teiginio („mokykloje gabūs moksleiviai turi visas galimybes išspręsti jiems kylančias problemas“) pageidaujamos situacijos atsakymai (14 pav.). Šiam teiginiui pritarė tik 36 (18%) moksleivių.

Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad Klaipėdoje tirtose pagrindinėse mokyklose, mokytojų ir mokinių nuomone, gabieji mokiniai nėra gerbiami ir mėgstami bendraamžių, kad ryškūs amžiaus (klasių) skirtumai, todėl gabūs moksleiviai aukštesnėse klasėse dažniau patiria bendraamžių spaudimą ir išgyvena psichologinį diskomfortą. Be to, verta prisiminti, kad šio amžiaus mokiniai ima ieškoti savo tapatumo, bando suvokti, kas jie yra. Reikšmingą vietą jų gyvenime užima draugai, draugų nuomonės.

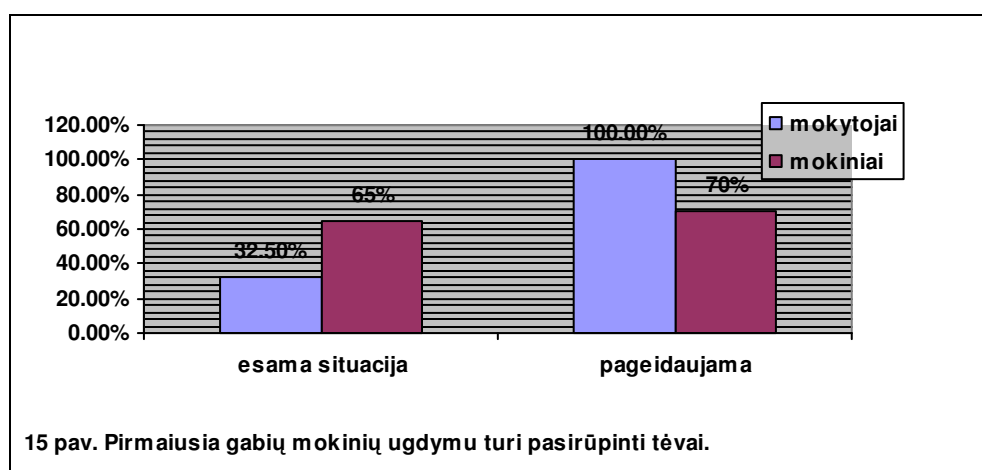
Peterson, Ray (2006) teigimu, bendraamžiai priešišškai nusiteikia prieš gabiuosius ne todėl, kad jie gabūs, bet todėl, kad jie kitokie. Todėl svarbus vaidmuo tenka pedagogui. Mokytojui tenka „dirbti“ ne tik su konkrečiu mokiniu, bet ir su visos klasės moksleiviais. Jam tenka ypač daug dėmesio skirti tokių socialinių įgūdžių formavimui, kurie padėtų suprasti ir priimti tą vaiką tokį, koks jis yra.

Kadangi tyrimas atskleidė nepalankų bendraamžių požiūrį į gabius draugus, todėl galima teigti, kad mokyklose reikia rūpintis ne tik ugdymo programomis gabiems mokiniams, bet ir jų santykiais su bendraamžiais.

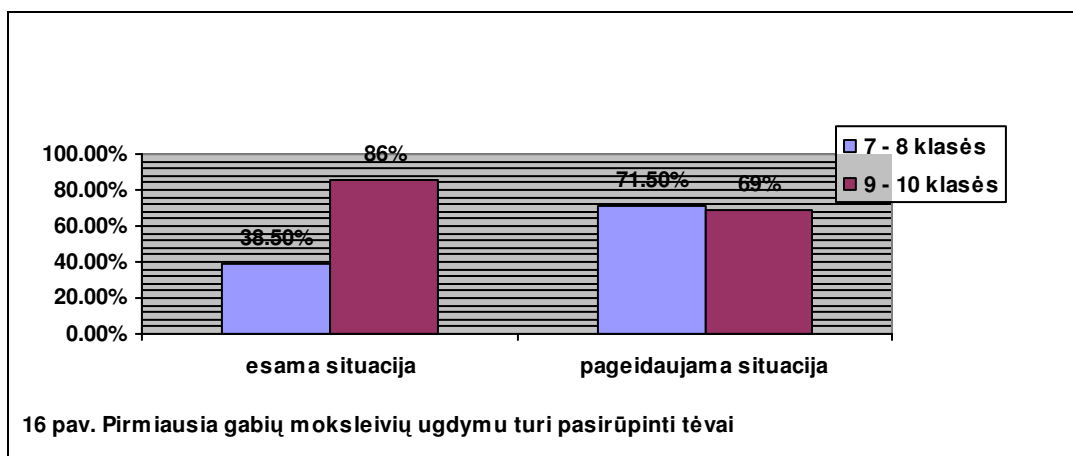
2.4.2. Mokytojų ir moksleivių požiūris į tėvų vaidmenį ugdant gabius vaikus. Bendrųjų programų teigimu (1997 m.), šiuolaikinė Lietuvos mokykla yra savarankiška, demokratiškai tvarkoma, humanizmo principais ir bendrosiomis žmonių vertybėmis savo gyvenimą grindžianti, iškeltų ugdymo tikslų siekianti mokinių, jų tėvų ir mokytojų bendruomenė. Tai vieta, kur vaikas patiria, kad jis yra neatskiriama, sudėtinė visuomenės dalis. Čia vyksta intensyvus mokinių

tarpusavio, mokinių ir mokytojų, mokytojų tarpusavio ir su kitų institucijų darbuotojais bei tėvais bendravimas ir bendradarbiavimas. Dialogas tarp mokyklos ir tėvų savaime neatsiranda – mokytojas turi stengtis palaikyti ryšius su gabių vaikų tėvais. Mokytojų susitikimų su gabių mokinių tėvais svarbiausiuoju tikslu yra noras padėti jiems įsigilinti ir geriau suprasti vaiko ypatumus ir problemišumą (Dapkienė, 2002).

Anketoje abiejų grupių respondentų buvo klausama: ar gabių moksleivių tėvus mokytojai informuoja apie ugdymo galimybes, pvz., nurodo konkrečią literatūrą, mokomąsias knygas, būrelius ir pan. ir ar pirmiausia gabių moksleivių ugdymu turi pasirūpinti tėvai (padėti pasirinkti laisvalaikio užsiėmimus, pvz., muzikos, teatro ar sporto būrelius) .

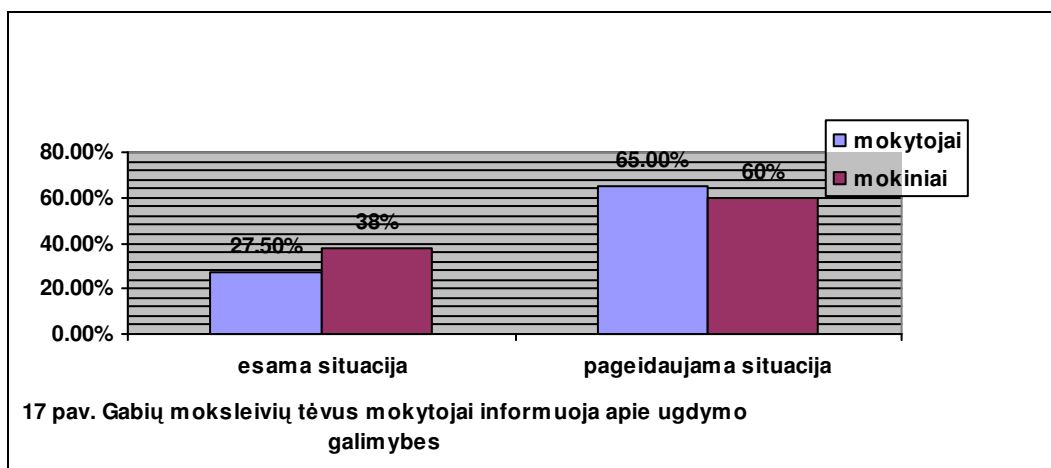

Išanalizavus surinktus duomenis, galima teigti, kad skiriasi mokytojų ir moksleivių požiūris, koks yra tėvų vaidmuo ugdant gabius vaikus. Kaip matyti 15 pav., mokiniai daug labiau nei mokytojai įsitikinę, kad gabių vaikų ugdymu rūpinasi tėvai (mokiniai 65%, mokytojai 32,50%). Mokytojai (100%) labiau nei moksleiviai (70%) pritaria teiginiui, kad gabių vaikų ugdymu pirmiausia turėtų pasirūpinti tėvai (padėdami pasirinkti laisvalaikio užsiėmimus, būrelius). Galima daryti išvadą, kad mokytojai yra labiau linkę pripažinti ir pabrėžti tėvų atsakomybę.

Palyginus 7 - 10 klasių mokslėivių požiūrius, paaiškėjo, kad žemesnių klasių (7-8 kl.) mokslėiviai labiau pasitiki tėvais nei vyresnių klasių mokslėiviai. Iš 16 diagramos matyti, kad septintokai, aštuntokai (38,6%) sutinka, jog pirmiausia pasirūpina tėvai, ir daugiau mokslėivių (71,5%) pageidautų, kad pasirūpintų tėvai. Tuo tarpu devintų, dešimtų klasių mokslėiviai (85,7%) mano, kad gabių mokslėivių ugdymu pasirūpina tėvai, tačiau norėtų, sulaukti mažesnio tėvų dėmesio (68,5%).

Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad vyresni mokslėiviai daugiau nei jaunesni link nepasitikėti, o gal nenori pasitikėti tėvų sprendimais, patarimais, kurie padėtų realizuoti mokinių gabumus.

Mokytojai (27,5%) mažiau nei mokslėiviai (38%) pritaria teiginiui, kad gabių mokslėivių tėvus mokytojai informuoja apie ugdymo galimybes, pvz., nurodo konkrečią literatūrą, mokomąsias knygas, būrelius ir pan. (17 pav.). Pažvelgus į pageidaujamos situacijos rezultatus, mokytojai (65%) panašiai, kaip ir mokslėiviai (60%), sutinka.

Taigi galima manyti, kad tiek mokytojai, tiek ir mokiniai pritaria, jog labai svarbus mokytojų ir mokinių tėvų bendradarbiavimas, kuris lemia vaiko fizinę, emocinę saugumą, daro teigiamą įtaką gabių mokinių ugdymo procesui.

IŠVADOS

1. Tyrimas patvirtino darbo pradžioje iškeltą hipotezę, jog interpersonaliniame ir instituciniame lygmenyse darnūs pokyčiai lemia sėkmingą gabių vaikų ugdymo kokybę.
2. Atliktas tyrimas atskleidė tokią gabiųjų moksleivių ugdymo(si) situaciją – ugdymo spartinimas mokyklose praktiškai nėra realizuojamas.
3. Galima teigti, jog gabiųjų moksleivių ugdymo spartinimo problema yra institucinio lygmens: ugdymo procesas mokyklose nėra organizuotas taip, kad lanksčiai ir optimaliai prisitaikytų prie ugdymo dalyvių, šiuo atveju dalyvių mažumos, poreikių.
4. Ugdymo turtinimas, grindžiamas savarankišku mokymu(si) ne mokyklos aplinkoje, praktiškai yra nerealizuojamas. Visi apklausoje dalyvavę pedagogai (100%) nurodo esant tokią ugdymo(si) situaciją: nelankyti pamokų (nors tik kartą per savaitę), bet savarankiškai plėtoti individualiuosius gebėjimus sau priimtinoje aplinkoje, yra neįmanoma.
5. Gabių moksleivių ugdymo diferencijavimo situacija mokyklose yra nepatenkinama. Net 72,5 % pedagogų teigia, jog jų mokyklose nėra kuriamos gabiųjų moksleivių ugdymo programos, kurias suprantame, kaip pagrindinius gabiųjų moksleivių ugdymą reglamentuojančius dokumentus, apibrėžiančius visą gabiųjų vaikų ugdymo spartinimo, turtinimo ir diferencijavimo strategiją. Tie 27.5% pedagogų, sutikusių su teiginiu, jog „mokykloje yra atskiros programos gabiams moksleiviams“, matyt, su gabiais moksleiviais dirba pagal savo sudarytas, bet nepatvirtintas, neapčiuotas programas.
6. Mokyklose nėra paisoma gabiųjų vaikų poreikių, rodo ir tie 75 % pedagogų, anketoje teigiančių, jog jų mokyklose besimokantys gabūs moksleiviai neturi galimybių išspręsti visų jiems kylančių problemų.
7. Šią mintį dar sustiprina ir 82,5 % pedagogų, nurodančių, jog jų mokyklose nėra asmens, atsakingo už gabiųjų vaikų ugdymą (15 teiginys). Vadinasi, nėra sukurto bendro visai mokyklai gabiųjų moksleivių ugdymo mechanizmo.
8. Ugdymo(si) aplinka, kuri sudaro prielaidas efektyviam ugdymo diferencijavimui organizuoti, taip pat yra nepatenkinama: trūksta gabių vaikų ugdymui reikalingų priemonių.
9. Vienintelis gabiųjų moksleivių ugdymo funkcionavimo ženklas yra ne vieną dešimtmetį vykstančios mokomųjų dalykų olimpiados ir konkursai. Tai patvirtina visi apklausoje dalyvavę respondentai

10. Lyginant esamą gabiųjų vaikų ugdymo(si) situaciją su pageidaujama, aiškėja, jog pedagogai visus teiginius laiko sau priimtinius: jie kurtų gabiųjų mokinių ugdymo(si) programas (77.5%), padėtų spręsti jiems kylančias problemas (95%), sutiktų, jog mokykloje dirbtų už gabiųjų vaikų ugdymą atsakingas asmuo (72.5 %), norėtų turtinti mokymo priemonių bazę (68%) ir vis dar pageidautų olimpiadų ir konkursų organizavimo (100%).
11. Pateikdami pageidautinos ugdymo situacijos viziją, visi 40 apklausoje dalyvavę pedagogų (100%) mano, jog darbui su gabiais mokiniais turi būti tinkamai paruošti visi pedagogai. Ši teigiama nuostata patvirtina mintį, jog mokytojai yra atviri pokyčiams, suvokia gabiųjų vaikų ugdymo reikšmę ir svarbą, yra pasirengę plėtoti savo pedagoginę kompetenciją.
12. Nepaisant teigiamos pedagogų parengties interpersonaliniame lygmenyje, t.y. ugdytojo ir ugdytinio sąveikos lygmenyje, mokyklos, kaip ugdymo organizatorės, nėra sukūrusios tinkamo gabių vaikų ugdymo(si) modelio, jungiančio visus ugdymo realybės lygmenis (Bitinas 1996) : intrapersonalinį, t.y. vidinį ugdytinio lygmenį, interpersonalinį, institucinį.
13. Apklausoje dalyvavusių pedagogų nuomone, gabūs mokiniai yra labiau gerbiami mokytojų nei jų bendraamžių. Tai, kad gabius mokinius gerbia tik 15 % jų bendraamžių, patvirtina nepakantumo ir nesugebėjimo toleruoti „kitoki“ greta savęs ir rodo esant netinkamą socialinį – psichologinį klimatą gabiųjų atžvilgiu.
14. Mokytojams svarbūs šie gabių vaikų ugdymo aspektai: *Kolegialus bendradarbiavimas*. Mokytojams, dirbantiems su gabiais mokiniais, svarbu bendradarbiauti ir susilaukti praktinės – metodinės bei psichologinės paramos iš kolegų. *Profesinės kvalifikacijos kėlimas*. Nors daugiausia akcentuojama gabių moksleivių akademinį ir socialinių įgūdžių formavimas, tačiau taip pat labai svarbu suteikti galimybę ir mokytojams vystyti jų pačių darbo įgūdžius su gabiais vaikais. *Moksleivių tėvų bendradarbiavimas*. pedagogai mano, jog tėvai turėtų visapusiškai dalyvauti gabaus vaiko ugdyme, būti lygiaverčiais ugdymo proceso partneriais ir dalintis atsakomybe už vaikų gabumų plėtojimą. *Pedagogų profesinio parengimo kokybė aukštosiose mokyklose*. Apklausoje dalyvavę pedagogai mano, jog Lietuvos aukštosios mokyklos, rengiančios pedagogus, mažai dėmesio skiria gabių vaikų ugdymui reikalingų pedagoginių kompetencijų plėtojimui. *Gabių vaikų ugdymo politika šalies mastu*. Respondentų nuomone, valstybės vykdoma gabių vaikų ugdymo turinio politika šiuo metu neužtikrina gabių mokinių mokymosi aplinkos vystymo. *Materialinė bazė*. Svarbu, kad ugdymo aplinka tarnautų ugdymo proceso kaitai; siekiant gabių vaikų ugdymo gerinimo, labai reikšmingas vaidmuo tenka mokymo priemonėms. 70% mokytojų pasigedo mokymo priemonių, įgalinančių pedagogus lengviau diferencijuoti ugdymą. *Mokyklos administracijos palaikymas*. Ugdymo proceso kaita vyksta aktyvių pedagogų dėka, tačiau mokyklose dar labai daug inercijos. Taip yra todėl, kad nepa-

kankamai skatinami mokytojai, generuojantys naujas idėjas. Pedagogų nuomone (45%), trūksta administracijos palaikymo. 30% mano, kad administracijos palaikymo ir pritarimo pakanka, 25% laikėsi neutralios pozicijos.

15. Galima teigti, kad mokinių nuomonė yra daug kuo artima mokytojų nuomonei.
16. Tyrimas atskleidė nepalankų bendraamžių požiūrį į gabius draugus, todėl galima teigti, kad mokyklose reikia rūpintis ne tik ugdymo programomis gabiems mokiniams, bet ir jų santykiais su bendraamžiais.
17. Skiriasi mokytojų ir moksleivių įsivaizdavimas, koks yra tėvų vaidmuo ugdant gabius vaikus, kad mokytojai yra labiau linkę pripažinti ir pabrėžti tėvų atsakomybę.
18. Tiek mokytojai, tiek ir mokiniai pritaria, jog labai svarbus mokytojų ir mokinių tėvų bendradarbiavimas, kuris lemia vaiko fizinį, emocinį saugumą, daro teigiamą įtaką gabių mokinių ugdymo procesui.

REKOMENDACIJOS

Pateiktos tyrimo išvados suponuoja tokias rekomendacinio pobūdžio pastabas:

1. Kurti gabių moksleivių ugdymo strategiją, kuri užtikrintų gabių moksleivių aukštą ugdymo kokybę, šalies mastu.
2. Gabių moksleivių ugdymo strategijoje siekti societarinio, interpersonalinio ir intrapersonalinio ugdymo lygmenų dermės.
3. Kelti mokytojų, dirbančių su gabiais moksleiviais, prestižą: rengti mokytojus darbui su gabiais moksleiviais aukštosiose mokyklose, plėtoti pedagoginę kompetenciją, praturtinant ją naujais pedagoginėmis, psichologinėmis žiniomis bei praktiniais mokymo metodais ir būdais.
4. Turtinti mokyklų materialinę bazę, aprūpinant moderniomis mokymo priemonėmis, kuriant palankią gabių moksleivių ugdymui aplinką.
5. Atidžiai formuoti gabių mokinių ugdymo turinį, remiantis ugdymo turinio turtinimo, spartinimo ir diferencijavimo principais.
6. Kelti gabių moksleivių pasitikėjimą savimi bei savigarbą, sukuriant tokią ugdymosi atmosferą, kurioje neliktų vietos netolerancijai ir nepakantumui.
7. Edukacinėse studijose didesnę dėmesį reikėtų skirti gabių moksleivių atpažinimo ir ugdymo problemoms aptarti.
8. Svarbu atlikti tyrimus, kurie išsamiai išanalizuotų gabių vaikų ugdymo tendencijas Lietuvoje.
9. Svarbu, kad valstybinės institucijos, kurių paskirtis kurti ir vykdyti gabių moksleivių ugdymo politiką, derintų savo veiksmus su gabių moksleivių ugdymą realizuojančiomis mokyklomis.

LITERATŪRA

1. Ališauskienė R., Ušeckienė L., ir kt. (2004). Kursinių, bakalauro ir magistro darbų rengimo vadovas. Šiauliai.
2. Almonaitienė J. (1997). Motyvacija kaip kūrybiškumo veiksnys // *Psichologija*, 1 (16), p. 65 – 85.
3. Almonaitienė J. (2004). Bendravimo psychological. Kaunas.
4. Assembly debate on 7 October 1994 (31st Sitting) Doc. 7140, report of the Committee on Culture and Education, Rapporteur: Mr Hadjidemetriou.
5. Bernatonis V.(2002). Diferencijuoto mokymo idėja reformuotoje mokykloje // *Acta paedagogica Vilnensia*, 9. P. 271-275.
6. Bloom B.S. (1985). *Developing talent in young people*. New York.
7. Budėnas A. (1991). Diferencijuotas mokymas J. Laužiko požiūriu // *Jonas Laužikas: asmenybė ir darbai*. Kaunas.
8. Butkienė G., Kepelaitė A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius.
9. Butkienė G (2004). Intelektas ir gabumai – didelė mažos tautos vertybė. [žiūrėta 2006-10-8]. Prieiga per internetą http://gimtasizodis.w3.lt/butkien_04_1.htm
10. Cave C. (2000). *Definitions of Creativity*. [žiūrėta 2006-10-28]. Prieiga per internetą <http://www.music.utah.edu>
11. Černius V.J. (1992). *Mokytojo pagalbininkas*. Kaunas.
12. Dukynaitė R. (2000). Gabiųjų mokymo problema pedagogikoje // *Acta paedagogica Vilnensia*, 7. P. 154-165.
13. Dumčienė A. (2001). *Kūrybingumo ugdymo aspektai*. Kaunas.
14. EESRK. Lisabonos strategija. 2005 m. [žiūrėta 2006-10-28]. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/lt>
15. Everard B., Morris G. (1997). *Efektyvus mokyklos valdymas*. Vilnius.
16. Feldhusen J. F. (1996). Talent and alternative conception of giftedness // *Gifted education international*. Vol. 11, N. 3.
17. Franz J. (2003). *Mūsų vaikas nepaprastai gabus*. Kaunas.
18. Fullan M. (1998). *Pokyčių jėgos*. Vilnius
19. Gage N., Berliner D.C. (1994). *Pedagginė psichologija*. Vilnius.

20. Gagne F.(1991). Towards a differentiated model of giftedness and talent. In Colangelo N., Dacies G.A.(eds). Handbook of gifted education, p. 65-80.
21. Gallather J.(2001). Teaching the gifted child. Boston.
22. Gardner H. (1983). Frames of Mind – the theory of multiple intelligencies. London.
23. Grakauskaitė-Karkockienė D. (2002). Kūrybos psichologija. Vilnius.
24. Goleman D. (2003). Emocinis intelektas. Vilnius.
25. Gonostas E., Strielčiūnas R.(2003). Taikomoji statistika. Kaunas.
26. Gross M.U.M. (1995). Exceptionally gifted children. London.
27. Gučas A. (1990). Vaiko ir paauglio psichologija. Kaunas.
28. Hallagan D.P., Kauffman J.M. (2003). Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius.
29. Heller K.A. (1999). Individual (learning and motivational) needs versus instructional conditions of gifted education. Journal High ability studies. Vol.10, 1, June.
30. Hopkins D., Ainscow M., West M. (1998). Kaita ir mokyklos tobulinimas. Vilnius.
31. Ivanauskienė F (2002). Pozityvus vaikų skatinimas ir stimuliavimas šeimoje // Pedagogika 61. P. 92-97
32. Jensen E. (2001). Tobulas mokymas. Vilnius.
33. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas.
34. Jucevičienė P. (1992). Subjektų problema Lietuvos švietimo sistemoje//Mokymo ir auklėjimo klausimai. – XXIV.
35. Kardelis K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas.
36. Laužikas J. (1974). Mokinių pažinimas ir mokymo diferencijavimas. Kaunas.
37. Laužikas J. (1993). Mokyklinės ėmybos apraiškos // Rinktiniai raštai. Vilnius.
38. Laužikas J.((1993). Pedagoginiai raštai. Kaunas.
39. Leonavičienė T. (2006) SPSS programų paketo taikymas statistiniuose tyrimuose. Vilnius.
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimo. [žiūrėta 2006-12-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt>
41. Lietuvos Respublikos Seimas. Švietimo įstatymas. [žiūrėta 2006-12-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt>

42. Narkevičienė B. (1998). Gabių vaikų ugdymo koncepcija demokratiškumo aspektu // Edukologijos studijos Lietuvos mokyklai: KTU edukologijos aukštųjų studijų mokslo darbų rinkinys. Kaunas.
43. Narkevičienė B. (1998). Gabių ugdymas svetur // Mokykla. Nr. 4-5. P. 8-14.
44. Narkevičienė B., Šiaučiukėnienė L. (1999). Vaiko gabumo modelis – kaip viena iš šiuolaikinės Lietuvos švietimo sistemos metodologinių koncepcijų // Socialiniai mokslai, 3. P. 51-57.
45. Narkevičienė B. (2000). Gabių vaikų ugdymo sąlygų modelis ir jo raiška Lietuvoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai
46. Narkevičienė B. , Almonaitienė J., Janulionis V. (2002). Itin gabių vaikų ugdymo situacijos Lietuvoje analizė. [žiūrėta 2006-12-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt>
47. Maceina A. (1934). Tautinis auklėjimas. Kaunas.
48. Maker C. J. (1993). Creativity, intelligence and problem – solving: a Definition and Desing for cross –cultural reseacher and measurement related to giftedness // Gifted education international. Vol. 9, N.2.
49. Mokytojo asmenybė ir specialiųjų poreikių mokinių kūrybiškumo ugdymas. Mokslinės konferencijos medžiaga. (2002). Šiauliai.
50. Peterson S.J., Ray K.E. (2006). Bullying among the gifted: the subjective experience // The Gifted Child Quarterly. – Summer, vol.50, no 3; Proquest Education Journal. [žiūrėta 2006 11 24]. Prieiga per internetą: <http://www.proquest.com>
51. Petruolytė A. (2001). Kūrybiškumo ugdymas mokant. Kaunas.
52. Pikūnas J. (1994). Asmenybės vystymasis: kelias į savęs atradimą. Kaunas.
53. Psichologijos žodynas. (1993).
54. Rajackas V. (2001). Švietimas: raida, dabartis. Vilnius.
55. Renzulli J. (2001). Standards and standards plus: a good idea or anew cage? / Journal of Secondary gifted education, Vol 12, Issue 3. [žiūrėta 2005 03 24]. Prieiga per internetą: <http://www.prufrock.com>
56. Rost D.(2000). Hochbegabte und hochleistende Jugendliche, Waxman Munster/New York/Berlin.
57. Ruf D.L. (1998). Environmental, Familial and Personal Factors that Affect the Selfactualization of Highly Gifted Adults: Case studies: Unpublished Doctoral Dissertation, University of Minnesota. Mineapolis.

58. Southern, W., Jones, E., Stanley, J.(1993). Acceleration and enrichment: the context and development of program options. In: Heller, K., Monks, F., Passow, A.(eds.) International handbook of research and development of giftedness and talent, 387-410. Oxford: pergamon Press.
59. Sruoginis L. (2002). Talento paieškos: talentingų ir gabių vaikų atpažinimas ir darbas su jais. Permainos, 9.
60. Stulpinas T. (1995). Ugdymo sistemos. Šiauliai.
61. Šalkauskis S. (1936). Bendrieji pedagogikos pagrindai (Sisteminga santrauka). Kaunas.
62. Šalkauskis S. (1991). Pedagoginiai raštai. Kaunas.
63. Švietimo gairių projektas (2003 - 2012m.)
64. Šiaučiukėnienė L. (1997). Mokymo individualizavimas ir diferencijavimas. Kaunas.
65. Šiaučiukėnienė L. (2000). Švietimo kaitos tendencijų įtaka pedagogo veiklai individualizuojant mokymo programas // Socialiniai mokslai, 4(25).
66. Vabalas - Gudaitis J. (1927). Vaikų galvotumo matavimas // Švietimo darbas, 11.
67. Vabalas - Gudaitis J. (1929). Vieninga testų sistema gimtajam darbingumui įvertinti pagal aksonometrinį principą. Kaunas.
68. Vabalas - Gudaitis J. (1983). Psichologijos ir pedagogikos straipsniai. Vilnius.
69. Vaitkevičius J. (1985). Mokymo procesas. Kaunas.
70. Vilkelienė A. (2003). Gabus vaikas: laimėjimai ir problemos. / Mano vaikai, sudarė O.Monkevičienė. Kaunas.
71. Ušeckienė L., Ališauskienė R. (2003). Gabaus mokinio identifikavimas pradinėje mokykloje // Socialiniai mokslai, 1(38).
72. Ušeckienė L., Bakutytė R. (2002). Gabių vaikų ugdymo problema. // Pedagogika. Mokslo darbai. 61. Vilnius.
73. Van Tassel – Baska J., Feldhusen J. (1993). Comprehensive curriculum for gifted learners. Boston.
74. Želvys R. (1999), Švietimo vadyba ir kaita. Vilnius.
75. Winner E. (1996). Gifted Children: Myths and Realities. New york. P. 450.
76. Маслоу А. (1999) Новые рубежи человеческой природы / пер. С англ. – Москва: Издательство „Смысл“– 423с
77. Теплов Б.М. (1971). Психология музыкальных способностей. Москва.

PRIEDAS

Mokinių ir mokytojų apklausos anketos

Šiuo metu, Jūsų mokykloje, atliekams tyrimas kurio tikslas - iširti, gabių moksleivių ugdymo esamą situaciją. Todėl prašome atsakyti į šios anketos klausimus. Kiekvienam teiginiui pasirinkite ir pažymėkite pliusu jums tinkamą atsakymą. Jūsų nuomonė yra labai svarbi.

Iš anksto dėkojame už atsakymus!

Susipažinkime (apibraukite Jums tinkantį atsakymą)

Klasė kurioje mokotės:

7 8 9 10

Lytis: vyr. / mot.

Nr	Teiginys	Esama situacija			Pageidaujama situacija		
		Sutinku	Nesutinku	Nezinau	Sutinku	nesutinku	nezinau
1	Gabūs moksleiviai kartą per savaitę gali nelankyti pamokų, o šią dieną skirti savo intelektualinių gebėjimų ugdymui atskiroje domėjimosi srityje						
2	Gabiems moksleiviams leidžiama vieną ar kelis dalykus mokytis aukštesnėje klasėje.						
3	Gabiems moksleiviams leidžiama "peršokti" klases.						
4	Gabių moksleivių tėvus mokytojai informuoja apie ugdymo galimybes, pvz., nurodo konkrečią literatūrą, mokomąsias knygas, būrelius ir pan.						
5	Mokykloje gabūs moksleiviai turi visas galimybes išspręsti jiems kylančias problemas.						
6	Mokykloje yra atskiros programos gabiems moksleiviams						
7	Mokykloje rengiami dalykiniai konkursai /olimpiados						
8	Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami bendraamžių.						
9	Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami mokytojų						
10	Mokytojai yra tinkamai pasiruošę darbui su gabiais moksleiviais.						
11	Mokykloje yra už gabių moksleivių ugdymą atsakingas asmuo.						
12	Mokykloje yra pakankamai gabių vaikų ugdymui reikalingų priemonių, kurias moksleiviai gali naudoti savarankiškam mokymuisi namuose.						
13	Gabūs moksleiviai ir po pamokų gali naudotis atitinkamų interesų tenkinimui reikalingomis priemonėmis specialiose mokyklos patalpose, pvz., bibliotekoje, kompiuterių klasėje						
14	Kursas "suspaudžiamas", t.y., dalyko						

	mokomoji medžiaga, kurią paprastai numatoma išdėstyti per 4 m., išdėstoma, pvz., per 3m.						
15	Pirmiausia gabių jaunuolių ugdymu turi pasirūpinti tėvai (padėti pasirinkti laisvalaikio užsiėmimus, pvz., muzikos, teatro ar sporto būrelius)						
16	Mokytojai skatinami dirbti su gabiais moksleiviais.						

Geriamas mokytojau!

mokykla.....

Šiuo metu, Jūsų mokykloje, atliekams tyrimas kurio tikslas - iširti, gabių moksleivių ugdymo esamą situaciją. Todėl prašome atsakyti į šios anketos klausimus. Kiekvienam teiginiui pasirinkite ir pažymėkite pliusu jums tinkamą atsakymą. Jūsų nuomonė yra labai svarbi.

Susipažinkime :

Amžius: _____

Darbo stažas: _____

Lytis: _____

Dėstomas dalykas _____

Kaip įvertintumėte esamas sąlygas Jūsų mokykloje gabių moksleivių ugdymui? Kokių sąlygų pageidautumėte?

Nr	Teiginys	Esama situacija			Pageidaujama situacija		
		sutinku	nesutinku	nežinau	sutinku	nesutinku	nežinau
1	Gabūs moksleiviai kartą per savaitę gali nelankyti pamokų, o šią dieną skirti savo intelektualinių gebėjimų ugdymui atskiroje domėjimosi srityje.						
2	Gabiems moksleiviams leidžiama vieną ar kelis dalykus mokytis aukštesnėje klasėje.						
3	Kursas "suspaudžiamas", t.y., dalyko mokomoji medžiaga, kurią paprastai numatoma išdėstyti per 4 m., išdėstoma, pvz., per 3m.						
4	Mokykloje yra atskiros programos gabiems moksleiviams.						
5	Gabiems moksleiviams leidžiama "peršokti" klases.						
6	Gabių moksleivių tėvus mokytojai informuoja apie ugdymo galimybes, pvz, nurodo konkrečią literatūrą, mokomąsias knygas, būrelius ir pan.						
7	Gabūs moksleiviai ir po pamokų gali naudotis atitinkamų interesų tenkinimui reikalingomis priemonėmis specialiose mokyklos patalpose, pvz., bibliotekoje, kompiuterių klasėje.						
8	Mokykloje rengiami dalykiniai konkursai/olimpiados.						
9	Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami mokytojų.						
10	Mokytojai yra tinkamai pasiruošę darbui su gabiais moksleiviais.						
11	Mokykloje gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami bendraamžių.						
12	Mokykloje gabūs moksleiviai turi visas galimybes išspręsti jiems kylančias problemas						
13	Mokytojai yra skatinami dirbti su gabiais moksleiviais						
14	Mokykloje yra pakankamai gabių vaikų						

	ugdymui reikalingų priemonių, kurias moksleiviai gali naudoti savarankiškam mokymuisi namuose						
15	Mokykloje yra už gabių moksleivių ugdymą atsakingas asmuo.						
16	Pirmiausia gabių jaunuolių ugdymu turi pasirūpinti tėvai (padėti pasirinkti laisvalaikio užsiėmimus, pvz., muzikos, teatro ar sporto būrelius).						

Ko Jums trūksta, dirbant su gabiais vaikais?

Nr	Teiginys	taip	ne	nežinau
17	Trūksta mokyklos administracijos paskatinimo ir pritarimo			
18	Tūksta moksleivių tėvų palaikymo, pritarimo			
19	Trūksta tinkamo pasirengimo aukštojoje mokykloje.			
20	Trūksta bendradarbiavimo su patyrusiais šioje srityje kolegomis.			
21	Trūksta kursų gabių vaikų ugdymo tema.			
22	Trūksta aprūpinimo reikalinga mokymo metodine medžiaga.			
23	Trūksta bendros gabių vaikų ugdymo politikos visos šalies mastu.			
25	Trūksta užmokesčio už papildomą darbą.			

Dėkoju už atsakymus!